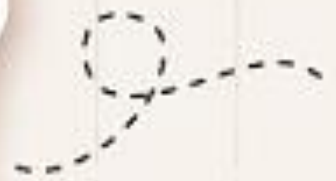

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

- ยุควรรณคดีอยุธยา สามารถแบ่งเป็น 3 ตอน

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น เริ่มตั้งแต่สมัยพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ไปจนถึงพระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ. 1893-2172) ยุคสำคัญของวรรณคดี คือ **สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม**

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2172-2231) ซึ่งในช่วงนี้ยุคทองของวรรณคดีคือ **สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช**

วรรณคดีอยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชา จนถึงสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2231-2310) วรรณคดีรุ่งเรืองมากในสมัย**สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ**

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

- **สภาพเหตุการณ์บ้านเมือง**

ช่วง พ.ศ. 1893-2172 มีปัจจัยที่มีผลต่อวรรณคดีคือ การแผ่ขยายอาณาเขต การแย่งชิงราชสมบัติ และการตกเป็นประเทศราช ทำให้วรรณคดีไทยที่สืบทอดต่อมามีไม่มากนัก

- **ลักษณะคำประพันธ์ที่นิยมแต่งในช่วงอยุธยาตอนต้นคือ “โคลง” และ “ร่าย”**

วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

- เนื้อหา ประกอบไปด้วยเรื่องราว ดังนี้
 - เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น ลิลิต โองการแข่งน้ำ
 - เกี่ยวกับศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ
 - เกี่ยวกับนิทาน เช่น ลิลิตพระลอ
 - เกี่ยวกับอารมณ์และความรู้สึกของกวี เช่น โคลงกำสรวล โคลงทวาทศมาส
 - เกี่ยวกับสகுดีพระมหากษัตริย์ เล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น

ลิลิตยวนพ่าย

ลิลิตโองการแข่งน้ำ

ผู้แต่ง: ตามหลักฐานไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีการสันนิษฐานกันว่า
เป็นพราหมณ์ผู้รอบรู้และเป็นผู้ประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

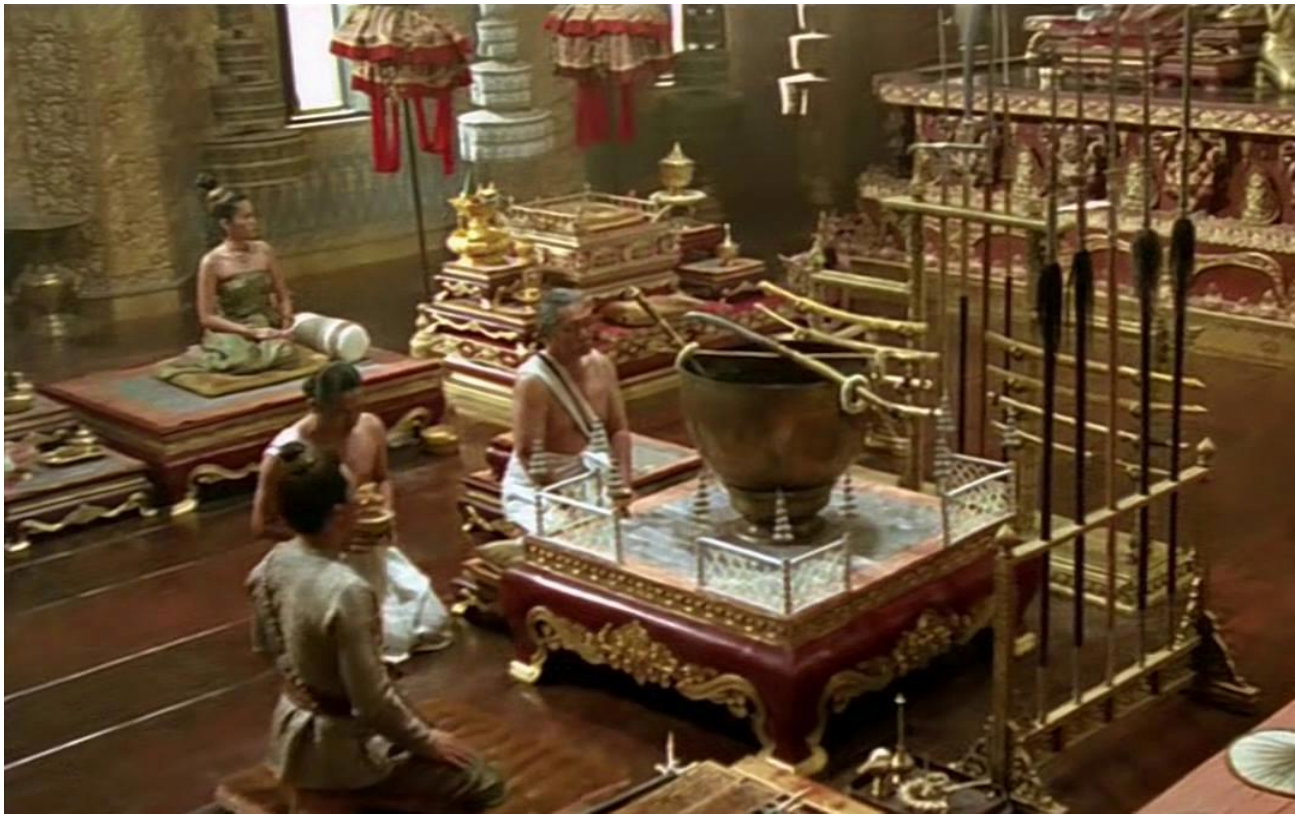
วรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีที่ใช้ในพิธีกรรม ผู้รู้ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่า
แต่งในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)

เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินต้องการให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจงรักภักดีจึง
จำเป็นต้องมีพิธีถือน้ำและมีคำแข่งน้ำ

ลิลิตโองการแข่งน้ำ

ทำนองแต่ง: แต่งเป็นลิลิต กล่าวคือ มีรายโบราณ ต่อด้วยโคลงห้า หรือ โคลงมณฑกาคติ

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อใช้ในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา (สาบาน) ซึ่งเป็นพิธีที่ให้เหล่าเสนา ข้าราชการสาบานตนว่าจะจงรักภักดี ต่อพระมหากษัตริย์

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

- เนื้อหาเริ่มแรกเป็นการกล่าวสรรเสริญเทพเจ้าพราหมณ์ คือ พระนารายณ์ พระอิศวร และพระพรหม อันแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ปนเข้ามา กับความเชื่อทางพุทธและทางภูตผี

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

ตัวอย่างการสรรเสริญพระนารายณ์หรือพระวิษณุ

โอมสิทธิสรวงศรแก้ว แผ้วมฤตยู เอาจูเป็นแท่น แก่วนกกลีนฟ้ากลีนดิน
บินเอาครุฑมาขี่ สี่มือถือสังข์จักรคธาธรณี ภีรุอวตาร
อสูรแดงดาญท์ก ททัคนิจรนายฯ (แทงพระแสงศรปลั้ววาท)

- ถอดคำประพันธ์

โอม ขอความสำเร็จมีด้วยอำนาจของพระนารายณ์ ผู้ทรงสิริและ
แก้วกล้า ซึ่งสถิตในสรวงสวรรค์ พระผู้พ้นจากความตาย **ประทับเหนือ**
อาสนะ คือ ฐ ทรงมีอำนาจครอบงำทั้งฟ้าทั้งดิน ทรงครุฑเป็นพาหนะ
พระกรทั้งสองถืออาวุธคือ **สังข์ จักร คทา และธรรณี (คือดอกบัว)** ทรง
แบ่งภาคมาเกิดเป็นผู้ที่นำกลัวเพื่อปราบอสูร และทรงใช้สายฟ้าทำให้อสูร
แตกทำลาย

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

- ต่อไปกล่าวถึงเมื่อ โลกหมดอายุสิ้นกับกัลป์ ก็จะมีไฟมาไหม้เผาโลกให้
หมดสิ้นไป **ตัวอย่าง**

นานาอเนกน้ำวเดิมกัลป์
กล่าวถึงตระวันเจ็ดอันพลุ่ง
เจ็ดปลามันพุ่งหล้าเป็นไฟ
ชักไทรตรึงษ์เป็นเผ้า

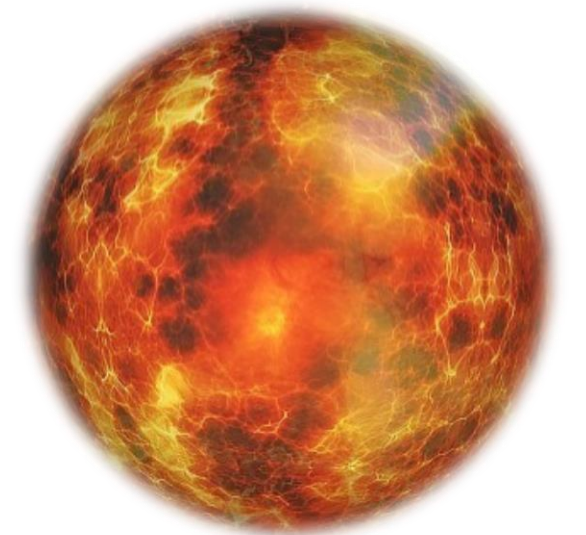
จักรำจักราพาทเมื่อไหม้
น้ำแล้งใช้ขอดหาย
วาทจตุราบายแผ่นขำ
แลบล้ำสีทอง

- **ถอดคำประพันธ์**

เท่าความย้อนไปถึงยุคเดิมที่ผ่านมามากมายหลายยุค จะกล่าวถึงเมื่อจักรวาลถูกไฟไหม้ กล่าวถึง ดวงอาทิตย์เจ็ดดวง ขึ้นมาในท้องฟ้า (หรือดวงอาทิตย์เจ็ดดวงทำให้น้ำเดือด) น้ำงวดแห้งหายไป

น้ำมันของปลาเจ็ดตัวพุ่งขึ้น ทำให้โลกถูกเป็นไฟ ไฟไหม้อบายภูมิทั้งสี่พิณาศไป ทำให้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กลายเป็นถ้ำถ่าน

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

- พระพรหมจะสร้างโลกขึ้นใหม่แทนโลกเก่า สิ่งมีชีวิตอย่างมนุษย์เกิดขึ้นมา เกิดดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ มีวัน เดือน ปีตามมา มีพระราช
- **เนื้อหาในตอนนี้มีที่มาจากอัคคัญญสูตร** ซึ่งอธิบายกำเนิดของคนและประมุขของปวงชนไว้ว่า มาจากพรหมทั้งหลายที่จุติบนพื้นดินแล้วบริโภคน้ำ จึงเกิดตัณหาเสื่อมจากญาณ มีผิวพรรณหยาบบ้าง ผิวดีบ้าง เกิดการดูถูกกันจนดินที่บริโภคน้ำดับสูญ

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งหน้า

- เกิดเป็นข้าวสาตีที่ไม่มีเปลือก พรหมจึงต้องบริโภคข้าวสาตีแทน และเกิดการขบถ่าย เกิดเพศตามชาติกำเนิด
- ต่อมาพรหมซึ่งกลายเป็นมนุษย์แล้ว ไปเก็บข้าวสาตีมาสะสมไว้มาก ๆ ทำให้ข้าวสาตีเม็ดลีบเล็กลง มีเปลือกหุ้ม
- มนุษย์เหล่านั้นมีการแบ่งเขตแดนขึ้น มีการลักข้าวของกัน
- ในที่สุดก็เลือกคนที่มีปัญญา แข็งแรง รูปร่างกว่าคนทั้งหลายขึ้นเป็นหัวหน้า หรือเป็นกษัตริย์

• ตัวอย่าง

จึงเจ้าตั้งผาเพือกผาเยอ

หอมอายดินเลอก่อน

ตนเขาเรื่องร้อนหล้าเลอหาว

จ้าวชิมดินแสงหล่น

วันวันตาขอเรื่อง

เป็นเดือนดาวเมืองน้ำ

ผาหอมหวานจึงขึ้น

สรคั่นหมู่แมนมา

หาวันคืนไปได้

เพียงดับไต้มีดมูต

เป็นพระสุรย์ส่องหล้า

เห็นฟ้าเห็นแผ่นดิน

* เยอ = ใหญ่, สรคั่น = เกล็ดนกลาด, ดาษคั่น

แถมมีคำมีวัน

บมีผู้ตอนแต่งบรรณา

เรียกนามสมมติราชเจ้า

กินชาติเปลือกปล่อน

เลือกผู้ยิงศเป็นราชาอะคร้าว

จั่งตั้งท้าวเจ้าแผ่นดิน

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

- อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพยานและช่วยลงโทษผู้ทรยศในพิธีถือน้ำ ดังนี้
- มีการอัญเชิญพระกรรมบิดีปู่เจ้าซึ่งเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์มาเป็นประธานในพิธี
- อาราธนาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาร่วมในพิธี
- เชื้อเชิญเทวดา อสูร ผี ไปจนถึงสัตว์มาร่วมพิธี แล้วให้ร่วมกันเป็นพยานในการลงโทษคนทรยศหักหลังทำการกบฏต่อพระมหากษัตริย์

เนื้อหาลิลิตโองการแข่งน้ำ

- การลงโทษเป็นการลงโทษทางใจ บางครั้งก็เป็นเรื่องเหนือจริง เช่น
ให้นำตัดคอ ถูกพระยายมนำตัวไปลงนรก

ให้ได้รับอันตรายจากสัตว์ร้าย เช่น **ให้เร่งกาเจาะพุง ให้หมี เลื้อกัด**

- ส่วนผู้ซื่อสัตย์จะได้รับผลตอบแทน โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้ เช่น
มีอายุยืน มีจิตใจกล้าหาญ ไม่มีอันตรายมาแผ้วพาน

- และยังได้รับรางวัลจากกษัตริย์ เช่น **ทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ ชื่อเสียง ผู้หญิง**

ตัวอย่างคำสาปแข่งในลิลิตโองการแข่งน้ำ

ดีร้ายบอกคนจำ

ผีพรายผีชรหมื่นคำช่วยดู

กำรुकถึนเป็นเปลว

บชื้อน้ำตัดคอก (กำร = อาการที่ไปพร้อมๆกันอย่างรวดเร็ว)

ตัดคอกเร็วให้ขาด

บชื้อมล้างออเอาใส่เกล้า (คอกสำหรับสัตว์)

บชื้อน้ำหยาดท่องเป็นรุ้ง

บชื้อแรงหาเต้าแตกตา

เจาะพุงโบแบ่ง

บชื้อหมาหมีเสือเข่นเขี้ยว

เขี้ยวชახแวงยาย

ยมราชเกี้ยวตาตาวช่วยดู (ยาย = เบียดเบียน รบกวาน)

ตัวอย่างคำสาปแข่งในลิลิตโองการแข่งน้ำ

- จงเทพยดา ผุ่งนี้ให้ตาย ในสามวัน อย่าให้ทันในสามเดือน อย่าให้เคลื่อนในสามปี อย่าให้มีสุขสวัสดิ์เมื่อใด อย่ากินเข้าเพื่อไฟจนตาย

จงไปเป็นเปลวปล่อง

น้ำคลองกลอกเป็นพิษ

คาบิคเป็นดาวจุ่ม

แล่งแผ่นดินปลงเอาชีพไป

อย่าอาศัยแก่น้ำจนตาย

นอนเรือนค้ำรนคาจนตาย

ล้มตาหงายสู่ฟ้าจนตาย

สีลองกินไฟต่างจ้วน

*ดาว = คาบ มีดยาว

ตัวอย่างคำสาปแข่งในลิลิตโองการแข่งน้ำ

จรเข้รับเสื่อฟัด หมี่แรดถวัดแสนงขนาย หอกปิ่นปลายปักครอบ
ใครต้องจอบจงตาย งูเงี้ยวพิษทั้งหลายลุ่มฟ้า ตายตำหน้ายังดิน

****ถวัด=ตวัด แสนง=เสนง หรือเขาสัตว์ ขนาย=งาช้างพัง**

ตัวอย่างคำสรรเสริญในลิลิตโองการแช่งน้ำ

มิ่งเมืองบุญศักดิ์แพร์

ใครซื้อใครรางควายทอง

เพิ่มช้างม้าแพ้วควาย

ใครซื้อฟ้าสองย้าวเร่งยिन

เพรงรัตนพรายพรรณเย็น

ใครซื้อสินเกตรา

เพิ่มเขาหมื่นมหาไชย

ใครซื้อใครรักเจ้าองยศ

กลืนชนมาให้เย็นยิ่ง

เทพายศล่อมฟ้า

อย่ารู้ว่าอันตราย

ได้ใจกล้าคังเพชร

คุณค่าของลิลิตโองการแช่งน้ำ

1. ในด้านอักษรศาสตร์ ถือเป็นลิลิตเรื่องแรกในวรรณคดีไทย ผู้แต่งสามารถใช้ถ้อยคำและสร้างเนื้อหาให้กระทบอารมณ์และความรู้สึกกลั้วเกรง ไม่กล้ากระทำผิดสัตย์สาบานได้

2. ในด้านการปกครอง ลิลิตโองการแช่งน้ำถือเป็นเครื่องมือในการปกครอง ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีย่อมแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และแสดงถึงความสามัคคีของคนในชาติ

มหาชาติคำหลวง

- คำว่า **“มหาชาติ”** หมายถึง การเกิดครั้งยิ่งใหญ่ของพระ โพธิ์สัตว์
- หมายความว่า ในพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ได้ทรงบำเพ็ญบารมีครบถ้วนทุกประการ ก่อนจะได้เป็นพระพุทธเจ้า
- วรรณคดีที่เป็น **“วรรณคดีคำหลวง”** มีเพียง 4 เรื่อง
 - มหาชาติคำหลวง
 - นันโทปนันทสูตรคำหลวง
 - พระมालย์คำหลวง
 - พระนลคำหลวง

- จากวรรณคดีทั้ง 4 เรื่อง พอจะอนุมานได้ว่า **วรรณคดีคำหลวง** มีลักษณะ ดังนี้
 1. เป็นวรรณคดีที่พระมหากษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์จัดให้มีขึ้น จะ โดยทรงนิพนธ์เอง หรือทรงเป็นพระธุระให้ผู้อื่นนิพนธ์ขึ้นก็ได้
 2. เนื้อเรื่องต้องเป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นเรื่องสำคัญทางศาสนา หรือศีลธรรม
 3. คำประพันธ์ที่ใช้ค่อนข้างหลากหลายมีทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย
 4. คำหลวง อาจหมายความว่า เป็นฉบับที่ถูกต้อง ควรยึดถือเป็นแบบฉบับได้

มหาชาติคำหลวง

- **มหาชาติคำหลวง** เป็นหนังสือมหาชาติภาษาไทยที่เป็นคำหลวงเรื่องแรกของไทย
- ของเดิมได้หายไปบ้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงให้แต่งซ่อมจนครบ 13 กัณฑ์
- ที่แต่งเพิ่มเข้ามา มี 6 กัณฑ์ คือ
 - กัณฑ์หิมพานต์
 - กัณฑ์ทานกัณฑ์
 - กัณฑ์จุลพล
 - กัณฑ์มัทรี
 - กัณฑ์สักบรรพ
 - กัณฑ์นักษัตรีย์

วรรณคดีที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ

- ประเพณีการเทศน์มหาชาติมีมานานแล้ว ในปัจจุบันนิยมเทศน์กันอยู่ทุกภาค มีสำนวนแตกต่างกันไปบ้าง แต่ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังนี้
- มหาชาติคำหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้โปรดให้ประชุม

นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งเป็นภาษาไทย
โดยใช้คำประพันธ์ทั้ง **โคลง ฉันท์ กาพย์**
กลอน ร่าย

วรรณคดีที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ

- ภาพยนตร์มหาชาติ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้โปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งเป็น**ร่ายยาว** ซึ่งมีความยาวมากไม่สามารถเทศน์ได้จบภายในหนึ่งวัน
- มหาชาติกลอนเทศน์หรือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ใช้คำประพันธ์ประเภท**ร่ายยาว** ซึ่งรวมสำนวนดีของกวีหลายท่านจากแหล่งต่าง ๆ จนครบ 13 กัณฑ์ โดยมีจุดมุ่งหมายจะนำไปเทศน์ให้ประชาชนฟัง

มหาชาติคำหลวง

ผู้แต่ง: นักปราชญ์ราชบัณฑิตหลายคนช่วยกันแต่ง ตามพระบรมราชโองการ
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อ พ.ศ.2025

ลักษณะคำประพันธ์: ยกคาถามคธขึ้นมาแล้วแปลเป็นคำประพันธ์หลาย
ประเภทในการแต่ง ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อใช้สวดให้อุบาสกอุบาสิกาฟังเวลาไปอยู่บำเพ็ญ
กุศลที่ในวัด

เนื้อหา: มหาชาติคำหลวง มีข้อความแบ่งเป็น 13 ตอน คือ

1. กัณฑ์ทศพร

- กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วเสด็จไปเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระประยูรญาติและพุทธบิดา เกิดฝนโบกขรพรรษ พระสงฆ์สาวกทูลอาราธนาให้แสดงเรื่องมหาเวสสันดรชาดก
- เริ่มต้นด้วยพระอินทร์ทรงทราบว่าพระนางมุกุติผู้เป็นชายาต้องจูดิจากดาวดึงส์ สวรรค์ไปเกิดใน โลกมนุษย์ จึงอนุญาตให้พระนางขอพรได้ 10 ประการ ดังนี้
 1. ขอให้ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสทนต์ผู้ครองสี่วิรุฑู
 2. ขอให้มิพระเนตรดำประดุจตากวางที่มีอายุ 1 ปี

กัณฑ์ทศพร (ต่อ)

3. ขอให้มီးคว้างาม
4. ขอให้มီးชื่อเดิมคือ “มุสดี”
5. ขอให้หน้าท้องแบนราบเมื่อทรงครรภ์
6. ขอให้มื่บุตรชายที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว
7. ขอให้มื่นมตั้งไม่ย่อย
8. ขอให้มื่ผมหงอกดำอยู่เสมอ (ไม่มีผมหงอกสักเส้น)
9. ขอให้มื่ผิวงาม
10. ขอให้มื่โอกาสช่วยคนจากโทษประหารชีวิต

ตัวอย่างเกิดฝนโบกขรพรรษ

ไปกขรวสุ ส วสุสิ อันว่าท่าฝนสวรรค์ชื่อ โขษขรพรรษธารา ก็ตกลงมาเมื่อนั้น ๆ ตามพวณณ อุตกั เหฎฐา วิรวนุ ตั คจจติ น้ำฝนนั้นมีแสงดุจทองแดงบมิเสร้า ทรับทราบเท่าธรณีคลบอยู่เลย ๆ เย เตมิตุกามา เต เตเมนุติ อันว่าคนทั้งหลายผู้ใคร่ให้ต้ององค์ ฝนก็ตกลงชุ่มทราบอาบทั่วสรรพางค์ คนผู้ใคร่นั้น ๆ อเตมิตุกามสุส สรีเร เอกพินทุมตุตมปิ น ปตติ อันว่าคนทั้งหลายผู้ใดแลบมีใจปรารถนา ฝนก็มาเมลดหนึ่ง ต้องตนซึ่งผู้บองใคร่นั้น ตั ทิสวา อจจริยพุกุตชาตา อเหสุ จังภิกษุบริพาร เห็นอาการอัศจรรย์ ก็มีใจอาลัยดวงนี้ อโห อจจริย โอ อัศจรรย์นักหนา

ตัวอย่างพระนางผู้สดีขอพร

อนนว่าข้าผู้จะแปรปรวนชีวิตรสิ้นสุด อสุล์ เมาะ ภวิสสามิ ก็จจะ จยรตยุดีลงเกอด
ตตถ นิเวสเน ประเสรอฐู ในเรื่อนร้ตนแสนสบัดิเมืองมิ่ง อุตตเม อ้นงามมิ่งรจนา
ตีวิราชสุส แห่งพระยาสีพิราช พระบาทไทเปนเฉลอมแผ่นน้ันน นีลเนตุดา
นีลภมู จงมีเนตรเพราพรณ คิวคืออัญชนน พรายเพรอดน้ัน นีลกขิว ยถา มีตี
ตาดูจตามถุกดำปตลอด เมื่อน้อยกลอดปุ่นปีหนึ่งน้ันน ผู้สดี นาม นามเน จงทรง
นามสบรรษดี เมื่อดลปรถพิดลโพ้น ตตถ อสุล์ ปุรินุทท บพิตรพระบุรินทท
ข้าขอมียศในปราสาท แห่งพระบาทท้าวสญชยบพิตรน้ันน ฯ

2. กัณฑ์หิมพานต์

- พระนางเทพผุสดีได้จุติลงมาเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัททราช เมื่อเจริญชนม์ได้ 16 ชันษา จึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงสญชัย แห่งกรุงสิริรัฐ ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่า "เวสสันดร"
- ในวันที่พระเวสสันดรประสูตินั้น ได้มีนางช่างตกลูกเป็นช่างเผือกขาวบริสุทธิ์จึงนำมาไว้ในโรงช่างต้นคู่มารมีให้นามว่า "ปัจฉยนาค"
- เมื่อพระเวสสันดรเจริญชนม์ ราชบิดาก็กราชสมบัติให้ครอบครองและทรงอภิเษกกับ "นางมัทรี" มีพระโอรส 1 องค์ชื่อ "ชาติ" ราชธิดาชื่อ "กัณหา"

กัณฑ์หิมพานต์ (ต่อ)

- พระองค์ได้สร้าง โรงทานบริจาคทานแก่ผู้เจ็บป่วย ต่อมาพระเจ้าแห่งนครกาลิงครัฐ ได้ส่งพราหมณ์มาขอพระราชทานช้าง “ปัจฉิมนาค” เพื่อให้ฝนตกในบ้านเมืองที่แห้งแล้ง
- พระเวสสันดรประทานช้างที่เป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้ตามคำขอ ทำให้ชาวเมือง โกรธแค้นพากันไปทูลความแก่พระเจ้ากรุงสยัญชัย
- พระเจ้ากรุงสยัญชัยจึงเนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง ไปอยู่เขาวงกต

ช้างปัจจัยนาค

ตัวอย่างเมืองกาติงรัฐเกดภัยแล้ง

ในกาลนั้น อันว่าเมืองกาติงคราษณ์ ก็บมีอาจให้ฝนตกเมืองตน ก็บังเกิด
โกลาหล ทุกประการฯ มนุษุสา ชีวีตุ๋ อสกุโกนุโต โจรกมมัม กโรนุติ อันว่าฝูงคน
ทั้งหลาย ก็บมีอาจชวนขวยเลี้ยงตน ก็จลาจลโจร เมื่อนั้น ฯ มหาชนา ราชงุคณ
สนุหนีปติตุวา อุปกุโกสิสุ อันว่าฝูงคนชนชาวเมือง ก็ฟุ้งเฟื่องพร้อมกันร้อง ก้อง
ท้องพระตำหนัก พระยาพลัน ฯ อถ ราชา สาธุ ตาตา เทว๋ วสุสาเปสุสามิติ ในกาล
นั้น บันนพระบาทสมเด็จกาติงคราษณ์ก็รับปฏิญาณ จึงสมาทานอุโบสถ ก็บมีอาจ
ปรากฏฝนมิได้แล ฯ

ตัวอย่างพราหมณ์มาขอช้างปัจจัยนาค

๑ รตนํ เทว ยาจาม ลีวีณํ ฆฏวฑฺฒนํ ททาทิ ปวรํ นาคํ อีสาทนุตฺตํ อुरुพฺหวนุติ ฯ
ข้าแต่พระองค์ผู้ผ่านพิภพสี่พี ตูข้าทั้งหลายมานี้ จะขอหัตถ์รัตนปัตยนาท ขอพระองค์
จงประสาทประสิทธิ จงสำเร็จกิจแห่งพระโพธิญาณ เล่าเทอญ ฯ

๑ ตํ สุตฺวา มหาสตุ โต อหํ ลีสมาทิ กตฺวา อํนว่าพระมหาสัตว์ ฟังซึ่งอรรถวัจน
แห่งพราหมณ์ จึงทรงพระดำริหัตถ์โดยงาม ก็จินตนาการในใจ ว่ากูนี้จักกระทำ
อชฌัตติกทาน บัดนี้หมู่พราหมณ์ตามขอช้าง เปนทางพาหิรกทาน ควรจะให้ตามใจ
ขอ ดังนี้ ฯ

3. ทานกัณฑ์

- พระนางผู้สืบทอดพระราชทานอภัยโทษแก่พระเวสสันดร แต่ไม่เป็นผล
- ก่อนออกจากเมือง พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญสัตตศกมหาทาน

- สัตตะ แปลว่า **เจ็ด**

- สดก แปลว่า **จำนวน 100, หมวด 100**

การทำทานครั้งใหญ่ โดยให้สิ่งของ 7 อย่าง อย่างละ 700 ได้แก่ ข้าว ไม้ รถมณี โคนม ทาสชาย และทาสหญิง

- แล้วทรงลาออกจากเมืองพร้อมพระนางมัทรีและลูก ระหว่างทางมีพราหมณ์ขอพระราชทานม้าและรถทรงก็ทรงบริจาคให้

ตัวอย่างการให้ทาน

คุมฺเห มา เหฐยิตฺถ โสคฺสูธอย่าบยพให้ลำบาก กิณฺจิ วนิพฺพเก แก่พณิรพก
ผู้ยาก สักตนคยว อิธาคเต อนนทยวมาที่นี้เพื่อแก่ทาน ตปฺเปถ อนฺนปาเนน จุงให้
อิมอก ด้วยอรรณบานบริบวรณฺ ปรุฎฺฐิจิตา อนนฺนฺภูให้ทงงมวลมากมี...

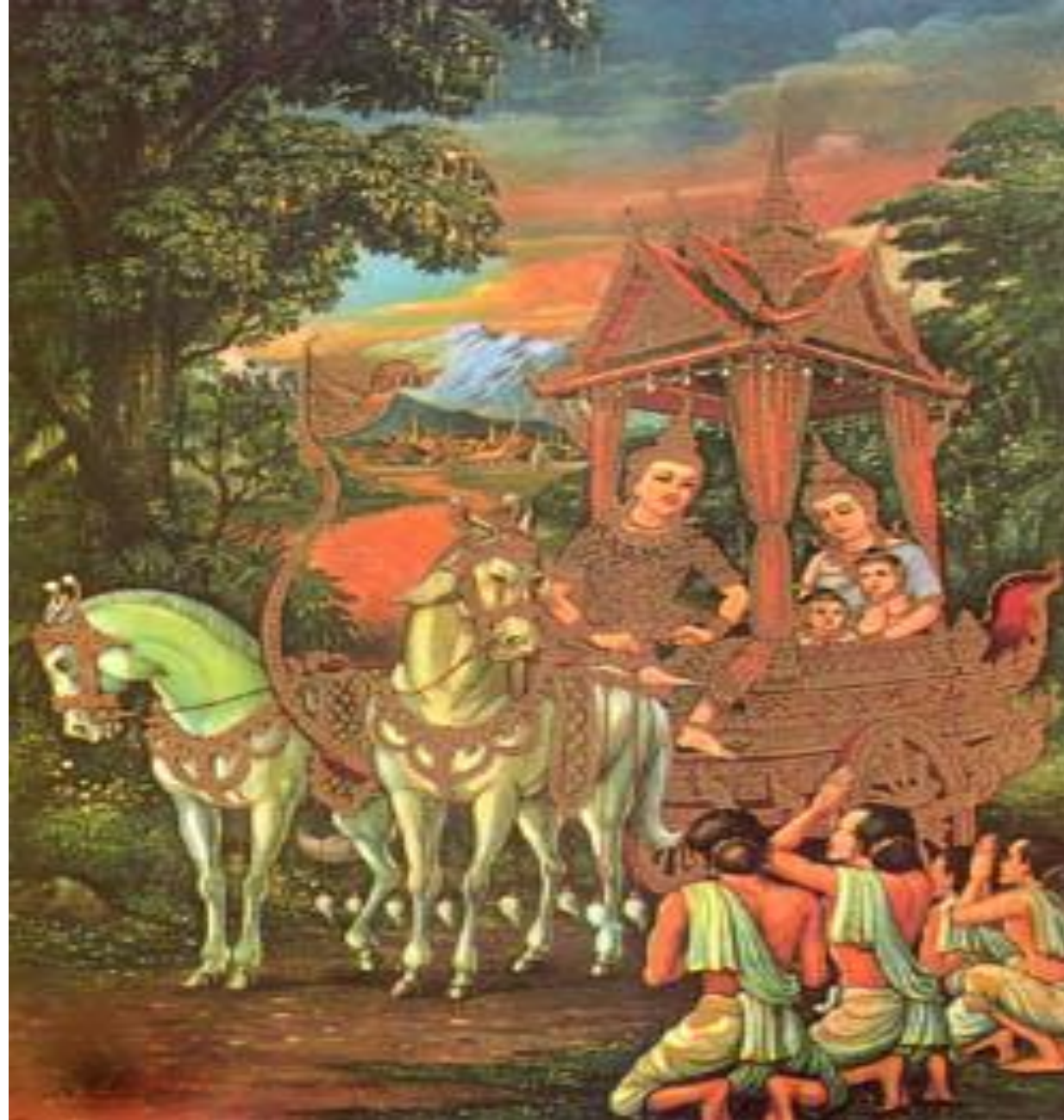
หตฺถินํ อสุสานํ รถานํ ช้างแต่งม้าแต่งเรื่อง รถระดับ แต่งแฮ

ขตฺตียกณฺญาทีนํ อิตฺถินํ นางแลนางกระษัตริสัพ แต่งไว้

เชนฺนํ ทาสีนํ ทาสานํ ววณนทาสสาวกัรบ ทาสบ่าว เล่านา

สตุตฺตสตุกมทาทานํ อทาสี เจ็ดเจ็ดร้อยให้ ซื่อให้สับคสดก อนนเลอศแล

พราหมณ์ขอพระราชทานม้าและรถทรง

4. กัณฑ์วนประเวศน์

(วน แปลว่า ป่า ประเวศน์ แปลว่า การเข้าสู่)

- พระเวสสันดรพาครอบครัวมาถึงเมืองเจตราช
- กษัตริย์เจตราชทูลอันเชิญให้พระเวสสันดร
ครองเมืองของพวกเขาตน แต่พระเวสสันดรปฏิเสธ
- กษัตริย์เจตราชจึงส่งพระเวสสันดรไปยังเขาวงกต
โดยให้พรานเจตบุตรเป็นนายด่านรักษาประตูป่า
คอยระวังต้นทางไม่ให้ใครรบกวนได้
- พระอินทร์สั่งให้พระวิษณุกรรมลงมาเนรมิตรที่ประทับให้ทุกคนได้อาศัย

5. กัณฑ์ชูชก

- พราหมณ์ชูชกนำเงินที่ได้จากการขอทานไปฝากเพื่อนไว้
- เพื่อนเห็นว่าชูชกหายไปนาน เลยนำเงินออกมาใช้จ่ายหมด
- เมื่อไม่มีเงินคืน เลยยกลูกสาวชื่ออมิตตดาให้เป็นภรรยาของชูชก
- นางอมิตตดาปรนนิบัติชูชกเป็นอย่างดี ทำให้พราหมณ์ในหมู่บ้านมองว่าภรรยาของตนไม่ดี กล่าวตำหนิและทำร้ายภรรยา เพราะชูชกมีลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการ ไม่น่าจะมีภรรยาดี

ตัวอย่างชู้ชกมาขอเงินคืน

ภายหลังมาจึงพราหมณ์ชู้ชก พกมาทองทอง ตนทองทองร้อยกรสถาปน แก่
พราหมณ์นั้นน กหาปณะ ทาคู อสกุ โคนุ โตะ พราหมณ์ลับปลับปลี่ บมิจาที่จะ
ใช้หนี้ทอง พราหมณ์ทองทองร้อยกรสถาปนนั้นได้ โสคเลอย อมิตตตาปนํ นาม
ชิตร์ ตสฺส อทาสี จึงจะให้ลูกสาวศรีมีนามอมิตดา แก่พราหมณ์ชรา นั้นนเป็นเมีย
เพราะว่าจ่ายสินเขาเสีย หากจะจํานำจะใช้ให้บมิได้ นั้นน โสคเลอย

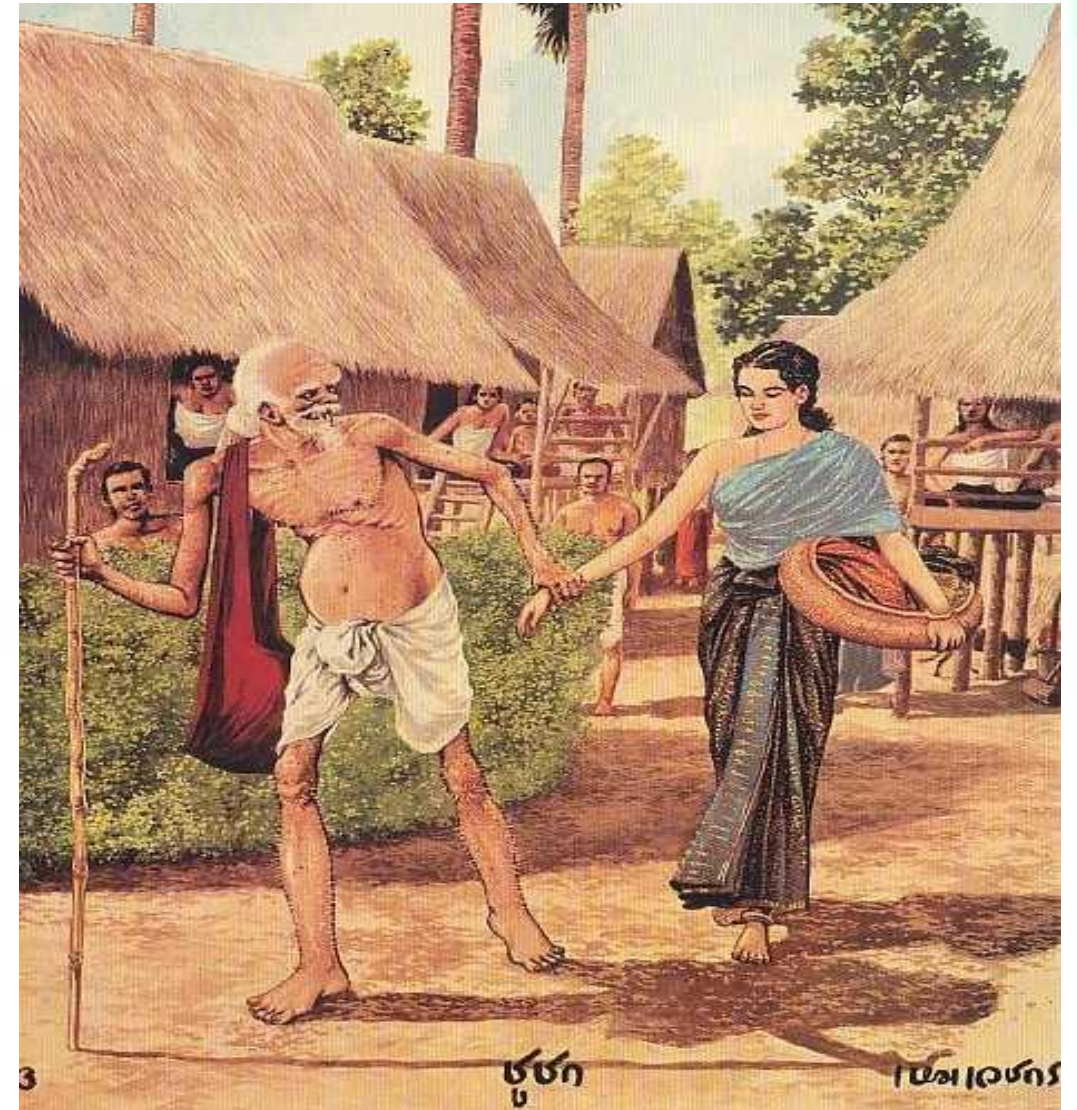
* กรสถาปน = กระจาปน, เงินตราที่ทำด้วยโลหะ

ตัวอย่างนางอมิตตาคูแลชูชกอย่างดี

โส ตํ อาทาย กติงครณฺฐุ ทุนฺนวิณฺฐุํ นาม พุราหุมนคามํ คนฺตุวา วสิ ชูชกํ
พาอมิตตานํไป อยู่ในบ้านหมู่พราหมณ์ อันชื่อทุนวิยฐุติคตรมวล หมู่มหาชน
ชาวกาลิงคราษฎร์นั้น อมิตตตปนา สมนมา พุราหุมนํ ปฏิชคฺคติ อันว่าอมิตตาก็อยู่
บำเรอเชอภักดี งานพราหมณ์หนักมันก็เอา งานพราหมณ์เบา มันก็สู้ บมีอาจเยี้ยชู
ทำคคู้แก่พราหมณ์ ผดุงโดยตามทุกเมื่อเลย

ลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการของชูชกคือ

1. เท้าทั้งสองข้างใหญ่และคด
2. เล็บทั้งหมดคุด
3. ปลีน้องทู่อยู่ยาน
4. ริมฝีปากบนย่อยทับริมฝีปากล่าง
5. น้ำลายไหลออกเป็นยางยืดทั้งสองแก้ม
6. เขี้ยวงอกออกพ้นปากเหมือนเขี้ยวหมู

ลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการของชูชกคือ

7. จมูกหักฟุบดูน่าชัง
8. ท้องป่องเป็นกระเปาะคั่งหม้อใหญ่
9. สันหลังใหญ่หักค่อม คด โกง
10. ตาข้างหนึ่งใหญ่ ข้างหนึ่งเล็ก ไม่เสมอกัน
11. หนวดเครามีพรรณดั่งลวดทองแดง (เส้นแข็ง)
12. ผมโหรง เหลืองดั่งสีลาน (สีเหลืองนวล)

ลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการของชูชก (ต่อ)

13. ตามร่างกายมีเส้นเอ็นขึ้นทั่วไปเห็นได้ชัดเจน
14. มีต่อมแมลงวัน และตกกระดังโรยงา
15. ลูกตาเหลือง เหลือก เหล่
16. ร่างกายคดค่อมในที่ทั้งสามคือ คอ หลัง สะเอว
17. เท้าทั้งสองหันเห ห่างเกะกะ (เท้าโก่ง ไม่เท่ากัน)
18. ขนตามตัวหยาบดั่งแปลงที่ทำด้วยขนหลังหมูป่า

กัณฑ์ชูชก (ต่อ)

- พวกพราหมณ์แค้นใจไปค่านางอมิตตดา
- นางอมิตตดาเสียใจ ขอให้ชูชกเดินทางไปขอขงาลีและกัณหาจากพระเวสสันดร
- ชูชกเดินทางไปถึงเขตแดนที่พราณเจตบุตรเฝ้าอยู่
- ชูชกอ้างว่าตนเป็นทูตของพระเจ้ากรุงสยุมชัย เพื่อทูลเชิญให้พระเวสสันดรกลับพระนคร
พราหมณ์เจตบุตรหลงเชื่อ

6. กัณฑ์จุดพน

- พรานเจตบุตรจัดเตรียมเสบียง จัดหาเนื้ออย่างและน้ำผึ้งอย่างดีมาให้ชูชก
- และพรรณนาพรรณไม้ในป่าหิมพานต์ให้ชูชกฟังพร้อมทั้งบอกเส้นทางแก่ชูชก
- ชูชกออกเดินทางไปยังเขาวงกตระหว่างทางได้พบอัจจุตฤาษี

ตัวอย่างพรานเจตบุตรเตรียมเสบียงให้ชูชก

๑ เอวัง เจตปุตฺโต พุราหุมนํ โภเชตฺวา ฯ ภิกฺขเว คูกรสงฆํทวยทรงศีลวิสุทฺธิ์
เจตปุตฺโต อํนว่าเจตบุตรลฺุทธพนจรก ยํชูชกชีชรา ใ้กินโภชนาหาร ด้วย
ประการดั่งนี้แลแล้ว ฯ ปาถะยตุถาย ตสฺส มชฺุโน ตุมพณฺเจว ปกุกมิตตฺถิณฺจ
ทตฺวา เจตบุตรกั้ดำแดงแปลงปล้องไม้ ใ้ น้ำผึ้งเป็นผอก ตวงเต็มบอกรอฟ้า
เน้อยอย่างภอพยง ประโยชน์เป็นสบบยงภอแพ่ง ตกแต่งใ้แก่พราหุมนั้

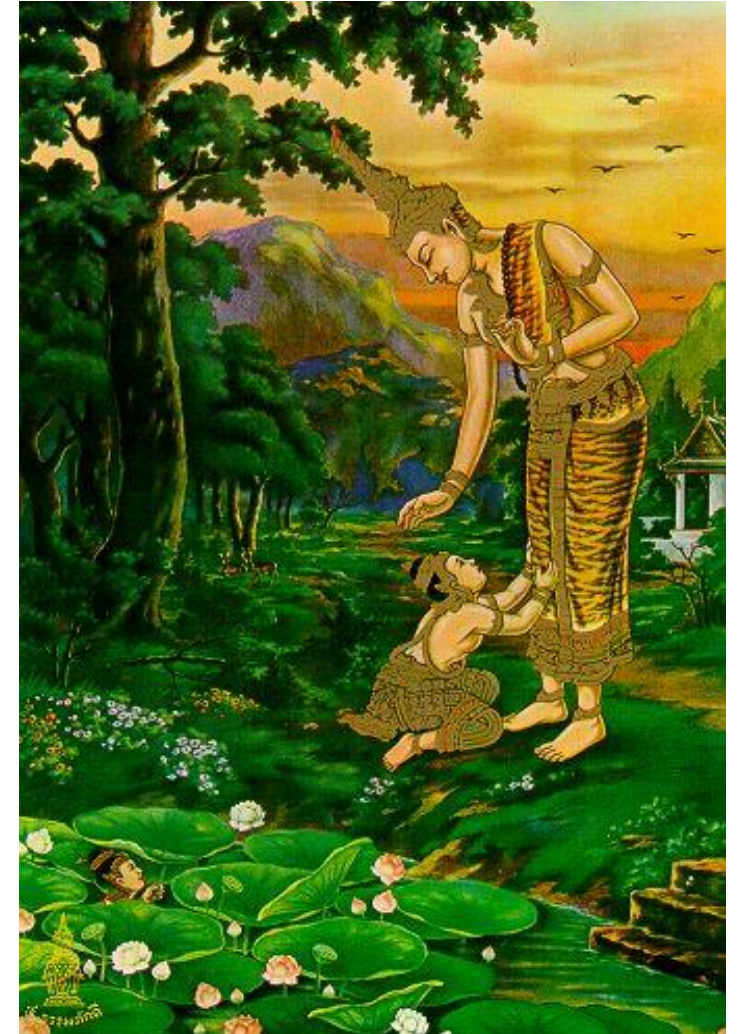
7. กัณฑ์มหาพน

- ชูชกหลวงพระอัจฉูตฤาษีว่าเป็นทูตของพระเจ้ากรุงสุโขทัยเช่นเดียวกับที่หลวงพราณเจตบุตร
- พระฤาษีบอกทางไปเขาวงกตแก่ชูชก และพรรณนาหมู่สัตว์และพรรณนาไม้ตามเส้นทางให้ชูชกฟัง

8. กัณฑ์กุมาร

- ชูชกเดินทางมาถึงสระน้ำใกล้อาศรมของพระเวสสันดรในตอนพลบค่ำ
- แต่รอจนรุ่งเช้าเพื่อให้นางมัทรีเข้าไปหาผลไม้ก่อน
- แล้วชูชกจึงเข้าไปทูลขอสองกุมาร พระเวสสันดรจึงไปตรัสเรียกสองกุมารที่หนีไปซ่อนอยู่ในสระ โบกขรรณี
ภายหลังสองกุมารจึงยอมขึ้นมา
- พระเวสสันดรประทานให้พร้อมทั้งกำหนดค่าตัว
ไว้ให้ชูชกรับรู้

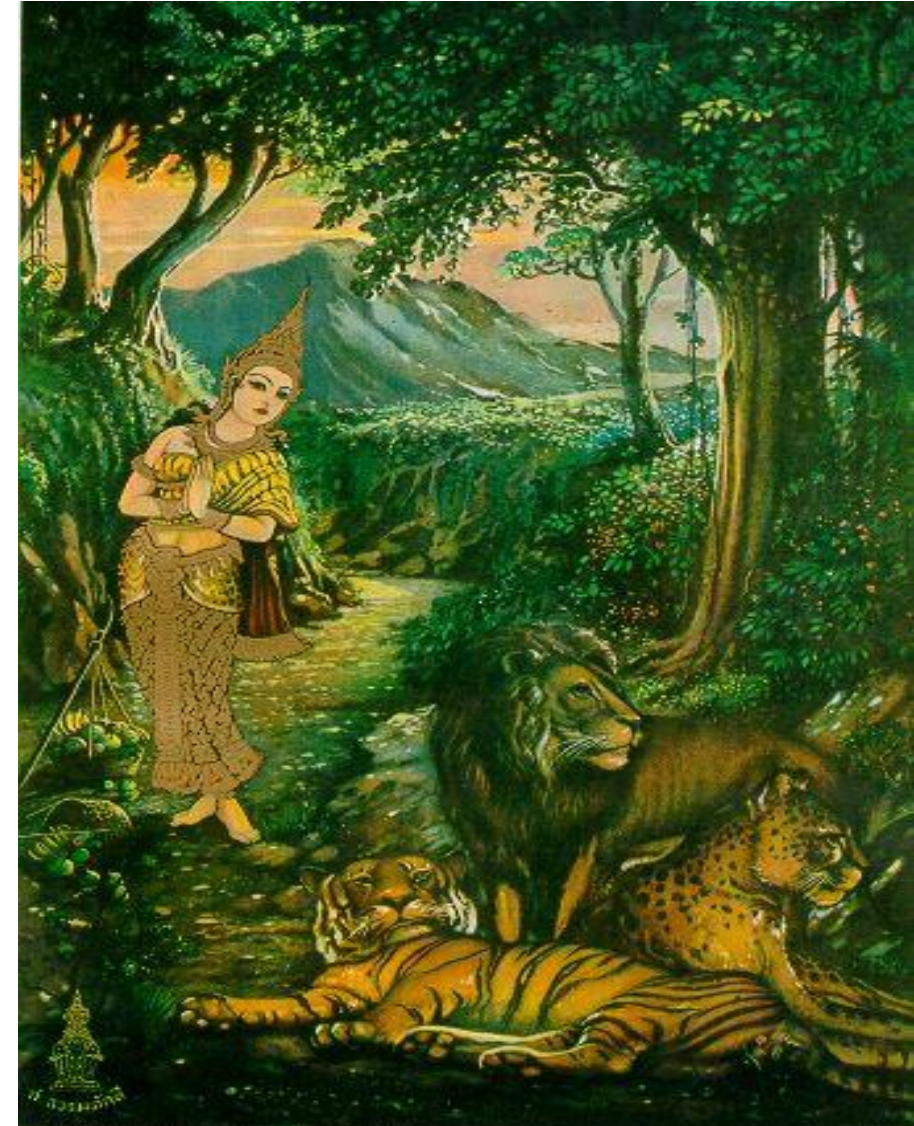

ตัวอย่างกัณหาของเรื่องพระเวสสันดรไม่ยากจากไป

ดูกรภิกษุ อันว่าเจ้ากัณหา ก็ทูลแต่พระราชบิดา ดงงนี้ อยมฺ ํ ตาต พุราหุมนโณ
บพิตรพราหมณ์นี้จากกัสมล ร้ายพ้นคนในโลกย์นี้ ลกฺขุชฺฐิยา ปภฺวิโกเกตฺติ มนฺนตีขํด้วย
เชือก ลากกล้าเกลือกกลางดิน แลพ่อฮา ฆมเร ชาตํว ทาสียํ ดูจข้าหญิงช่วงใช้ อนนเก
อดไถล็กกลางเรือนมนน โสคแล ฯ น จายํ พุราหุมนโณ ตาต บพิตรมนนนี้ใช้รลักษณ
รอยรูปยักษत्वนี้มนน โสคไต้ ฯ ฆมฺมิกา โหนฺติ พุราหุมนฺนา ผุํงพราหมณ์พฤทธิชาติ
ย้อมใจสารุํ แสงธรรม โสคไต้ ยกฺโข พุราหุมนฺวณฺณน เถ้านี้รอยผีเสื้อ เยื่อเคื่อคุณ
ดีไต้ พ่อฮา ขาทิตุํ ตาต เนติ โน ภาตฺตูไปเปนภักษ มนฺนจะหักคอกินเลือดแล นียมานา
ปีสาเจน เถ้ามราญควานผีป้ง ท้าวธอย่าส่งตฺตูไปรา พ่อฮา

9. กัณฑ์มัทรี

- พระนางมัทรีเดินเข้าไปหาผลไม้ในป่าลึกจนคล้อยเย็น จึงเดินทางกลับอาศรม แต่มีเทวดาแปลงกายเป็นราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง นอนขวางทางจนค้ำ
- เมื่อกลับถึงอาศรมก็ไม่พบชาติและกัณหา พระเวสสันดร ได้กล่าวว่านางนอใจ
- นางมัทรีจึงออกเที่ยวหาลูกและกลับมาสิ้นสติต่อ เบื้องพระพักตร์ พระองค์ทรงตกพระทัย ลืมตนว่าเป็นดาบสจึงทรงเข้าอุ้มพระนางมัทรีและทรงกั้นแสง

กัณฑ์มัทรี (ต่อ)

- เมื่อพระนางมัทรีฟื้นจึงถวายบังคมประทานโทษ พระเวสสันดรจึงบอกความจริงว่าได้ประทานชาติและกัณฑ์แก่ชูชกแล้ว หากชีวิตไม่สิ้นคงจะ
ได้พบ
- พระนางมัทรีจึงร่วมอนุโมทนาในปิยบุตรทานนั้น
- แสดงให้เห็นว่ากัณฑ์มัทรี เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรี
ทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด และ
อนุโมทนาทานลูกทั้งสอง

ตัวอย่างพระนางมัทรีไม่พบลูกแล้วเสียใจ

เคอຍเซอยชม สองน้อยนารถเหล่นประพาศที่ใด สอดเนตรไปทุกแห่ง
ตามตำแหน่งเคอຍเหล่น ครั้นนบมิเห็นยิ่งระทด กำลูนสลดชีวา สวดคาถาดังนี้
อิมมุหิ นํ ปเทศมุหิ ปุตตกา ปจจुकคตา มํ ติฏฐนุติ ฯ ปุตตกา พระราชเอารสทั้งสอง
ปัสสุกุกุชิตา กัณหาชาลีย่อมเล่นฝุ่นทราย ติฏฐนุติ แต่บุรพาเจ้าแม่ย่อมมา ในฐานที่นี้
ปจจुकคตา เจ้าเคอຍชแ่งแลหา คอยท่าพระชนนี ปเทศมุหิ ในประเทศที่นี้ แม่ไม่เห็น
ยิ่งรทด สยวสลดทอดหญไทย วิลาปให้เหหน ปัมสิ้นชนม์สูญชีวา ก็สวดคาถาดังนี้

ตัวอย่างพระเวสสันดรสร้างว่ากล่าวพระนางมัทรี

นางก็ไปแต่เช้า เข้ายงป่า ก็ไปล่าเห็ดเต็มใจ แลนอ กิมิทำ สายมากจจลสิ
เจ้าอาไศรยแก่นนใด แลไปแต่เช้าจรหล้า ต่อคำคั้นจึงมา แลมาสั่งให้กลหาลูกนี้
ทหรรกุมารเ โอหาย อรณญคติตุธิโยว นาม ชื่อว่าหญิงทั้งหลายแล เดือนคงแหล่ง
ไหลัก ลลูกไว้ภายหลังงด่งนี้ สสามิกิตุธิโย วา อสามิกิตุธิโย วา เอวรูปา น โหนุติ
แลนางหญิงทั้งหลาย อนนมมีพววกดี อนนบมีพววกดี แล้วย้ายกลกยจกายดูจ
นางมัทรีนี้ ก็หาบมีโสดเลย

10. กัณฑ์สักกรบรรพ

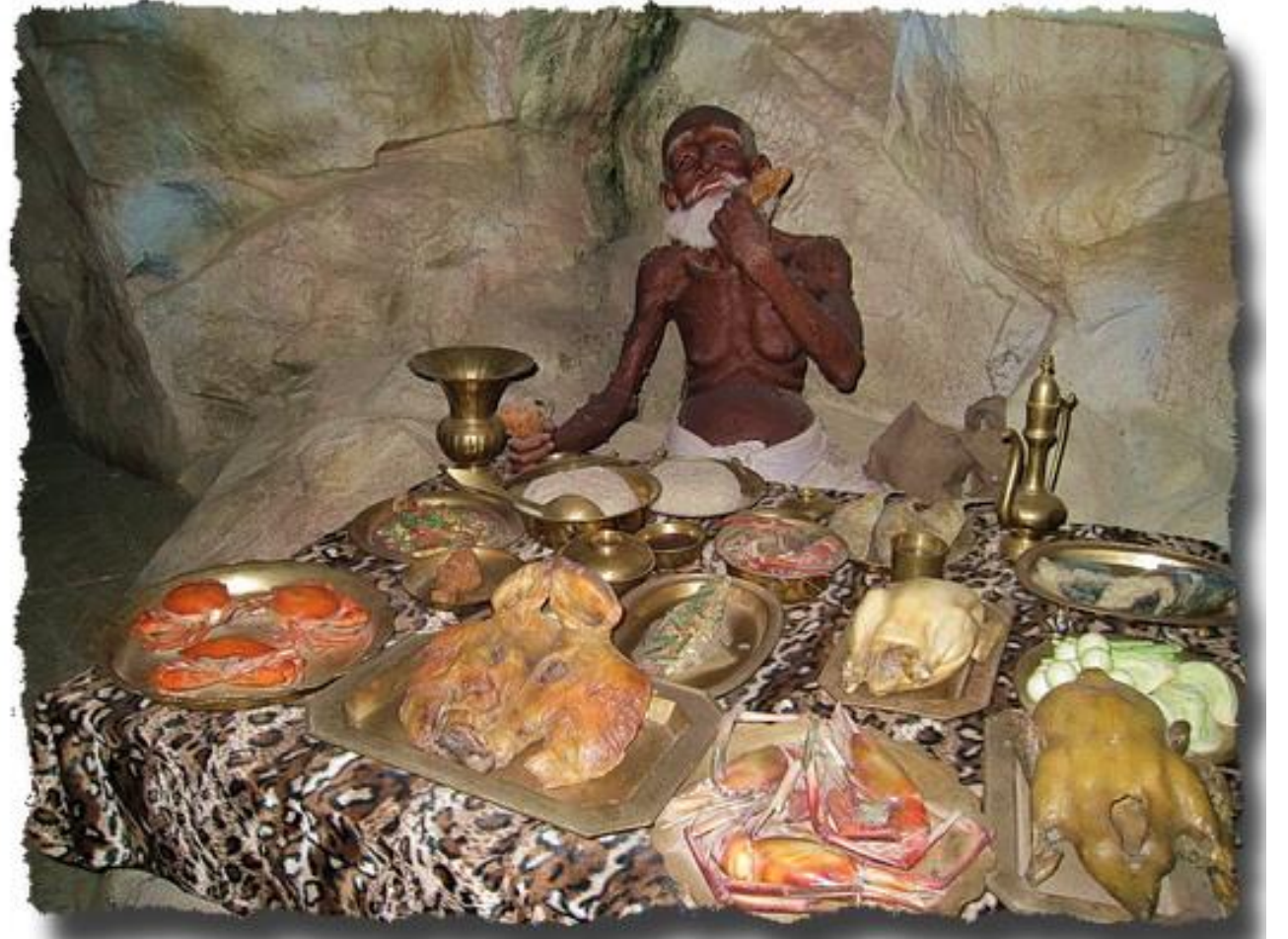
(สักกะ แปลว่า พระอินทร์, บรรพ แปลว่า กัณฑ์, ตอน)

- พระอินทร์เกรงว่าพระเวสสันดรจะพระราชทานพระนางมัทรีแก่ผู้ที่มาขออีก
- พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระราชทานพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร
- แล้วคืนให้ทำหน้าที่ปรนนิบัติพระเวสสันดรต่อ

11. กัณฑ์มหाराช

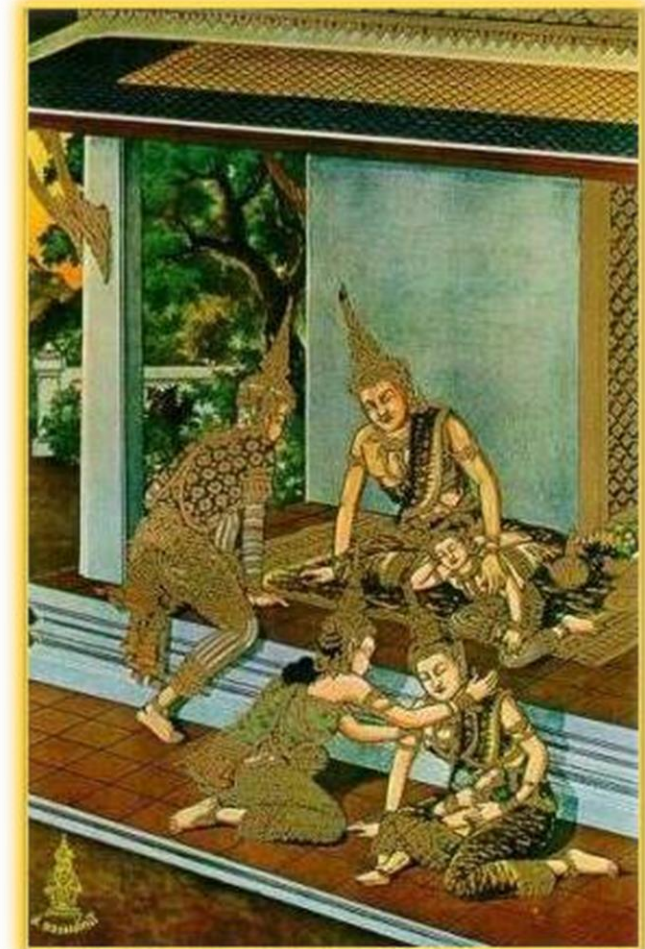
- ชูชกพาสองกุมารเดินทางไปที่แคว้นสีวิรุฑู
- พระเจ้ากรุงสญชัยทอดพระเนตรเห็นชูชกพาสองกุมาร ก็รับสั่งให้นำตัวเข้าเฝ้า
- ทรงพระราชทานค่าไถ่คืน และจัดเลี้ยงอาหารให้ ต่อมาชูชกก็ตายด้วยเพราะ
เค โชธาตุไม่ย่อย
- ชาลีจึงได้ทูลขอพระเจ้าสญชัยพร้อมนำทางให้ไปรับพระบิดาพระมารดานิวัต
พระนคร ในขณะที่เดียวกันเจ้านครลิงคะได้โปรดคืนช้างปัจจัยนาคแก่นครสีพี

12. กัณฑ์ฉกษัตริย์

ฉ [ฉอ, ฉื่อ, ฉะ] ว. หก, สำหรับประกอบหน้าศัพท์อื่น.

- เจ้ากรุงสัญชัยเดินทางถึงเขาวงกต มีเสียงโห่ร้องของทหาร
- พระเวสสันดรทรงคิดว่าเป็นข้าศึกมารบ พระนางมัทรีทรงมองเห็นกองทัพพระราชบิดาจึงได้ตรัสทูลพระเวสสันดร
- เมื่อหกกษัตริย์ทรงพบกันเกิดความเศร้าโศกจนหมดสติ
- พระอินทร์บันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมา ทำให้กษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ฟื้น

13. นครกัณฑ์

- พระเจ้ากรุงสุโขทัยอภิเษกสองกษัตริย์ให้ครองพระนคร แล้วเสด็จกลับราชธานี

คุณค่าของมหาชาติคำหลวง

1. ในด้านประเพณีวัฒนธรรม ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม การฟังเทศน์ ซึ่งเชื่อกันว่าใครฟังมหาชาติตั้งแต่ต้นจนจบ จะมีอานิสงส์มากถึง ๒๕๐ ชาติ

คุณค่าของมหาชาติคำหลวง

2. ด้านศาสนา สิ่งที่สำคัญก็คือ มหาชาติเวสสันดรมณีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากโดยเฉพาะเรื่องการทำทาน

วรรณคดี 3 เล่มที่ยังมีข้อถกเถียง

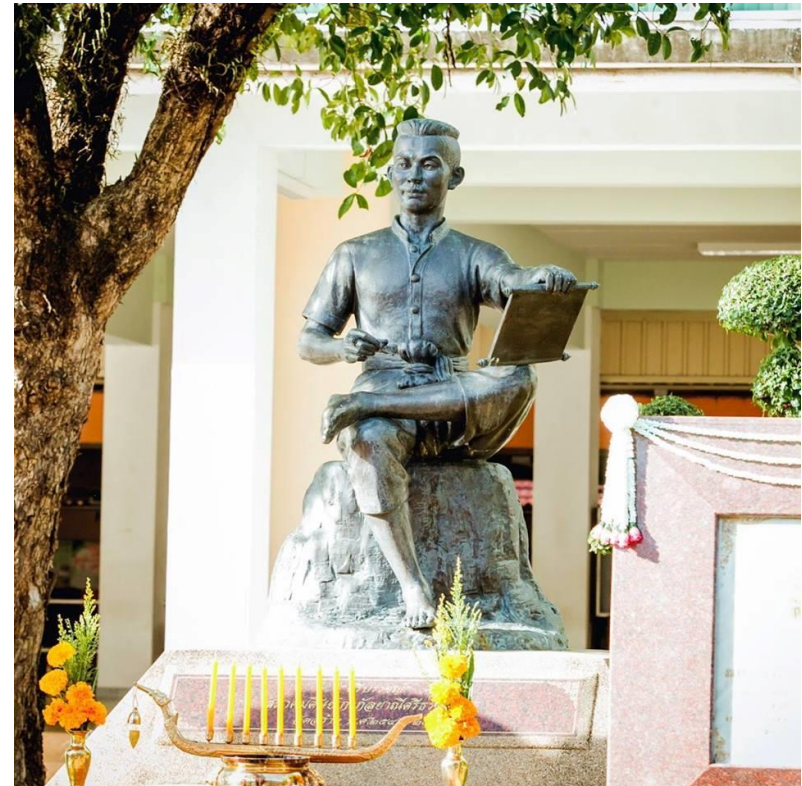
- มีวรรณคดีอีก 3 เล่ม ที่ยังมีข้อถกเถียงอย่างมากว่าแต่งในสมัยใดกันแน่
- เนื่องจากข้อความในวรรณคดีชวนให้ตีความได้หลายประการ
- ประกอบกับข้อมูลในสมัยอยุธยาสูญหายไปจากการเสียกรุงทั้ง 2 ครั้ง
- วรรณคดี 3 เรื่องนั้นคือ
 - โคลงกำสรวล
 - โคลงทวาทศมาส
 - โคลงนิราศหรือภูณูชัย

โคลงกำสรวล

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง:

ยังคงเป็นที่สงสัยกันอยู่และมีผู้สันนิษฐานกันว่า เนื้อความในเรื่องมีการเอ่ยชื่อ “ศรี” อยู่หลายครั้ง

จึงมีผู้กล่าวว่าคือ **ศรีปราชญ์**

โคลงกำสรวล

- นักสันนิษฐานบางคนเห็นว่าภาษาใน โคลงกำสรวลนี้เทียบได้กับ **ลิลิตยวนพ่าย** **ลิลิตพระลอ** และยังมีการยกมาอ้างในหนังสือจินตามณี ซึ่งพระ โหราธิบดีแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ดังนั้น **โคลงกำสรวล** ไม่น่าจะแต่งสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (สมัยอยุธยา
ตอนกลาง) จะต้องมีมาก่อน

โคลงกำสรวล

ทำนองแต่ง: แต่งเป็น โคลงคั่นบาทกฤษณร บทแรกเป็นรายคั่น

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อแสดงความอาลัยรักต่อหญิงที่ตนรัก เพราะผู้แต่ง
จะต้องจากนาง

เนื้อหา: เริ่มต้นด้วยการสศุติกรุงศรีอยุธยาว่าเป็นเมืองที่น่าชม เป็นเมืองหลวง
ที่มีแต่ความรื่นรมย์ และสวยงามดูจประทับใจด้วยแก้วเก้าประการ

- พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยาด้วยพระองค์เอง

โคลงกำสรวล

เนื้อหา: (ต่อ)

- เป็นเมืองที่เป็นที่ตั้งแห่งพระบวรพุทธศาสนา คับคั่งไปด้วยประชาชนที่มีสุขสันต์กันไป
- ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงการพลัดพรากจากนางที่รัก เกิดความห่วงใยเป็นหนักหนาไม่รู้ว่าจะฝากนางไว้กับใครดี
- เมื่อเดินมาถึงตำบลต่างๆ ก็เอาชื่อตำบลนั้นๆ มารำพันเปรียบเทียบความอาลัยรักของตนที่มีต่อนางผู้เป็นที่รัก

โคลงกำสรวล

ข้อสันนิษฐานหนึ่งที่ยังสงสัย

- การพำพรณนาความ โศกเศร้า ความคิดถึงที่มีต่อนางในที่นี้คือ **“ศรีจุพาลักษณ์”** ซึ่งเป็นตำแหน่งพระสนมเอกที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- การที่กวีกล่าวถึง “ศรีจุพาลักษณ์” ในเรื่องอย่างเปิดเผยนี้ ผู้แต่งจึงไม่น่าจะใช่เพียง “ศรีปราชญ์” ผู้เป็นกวีสามัญชนเป็นแน่ อาจเป็นกษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง

ตัวอย่างโคลงกำสรวล

- เริ่มต้นเรื่อง กล่าวชมบ้านเมืองด้วย “ร้าย”

ศรีสิทธิวิวิธบวร

นครควรช้ (บวร=ประเสริฐ, ล้ำเลิศ)

ไกรพรงสงสรค

สวรรคแต่่งแต่้ม

แย้มพ้่นแผ่นพสุธา

มหาดีลกภาพ (ดีลก = เลิศ, ยอด)

นพรัตน์ราชธานี

บุรียมยเมืองมิ่ง แล้วเฮ

ราเมศให้ท้าวตั้งง

แต่่งเอง ๑

อยุธยาที่ยังฟ้า

อำนาจบุญพร่งพระ

เจดีย์ล่ออินทร

ในทาบทองแล้วเนื้อ

- ถอดคำประพันธ์

เกียรติยศแห่งอยุธยานั้นยิ่งกว่าสวรรค์ลอยลงมาสถิตอยู่บนดิน ด้วยอำนาจแห่ง
บูรพกษัตริย์ทุกพระองค์สร้างสมไว้ พระเจดีย์ทุกองค์งดงามดุจปราสาทของ
พระอินทร์ ภายในองค์พระเจดีย์ทาบด้วยแผ่นทอง และภายนอกปิดทองแลดูอร่าม

ลงดิน แลฤา

ก่อเกื้อ

ปราสาท

นอกโสรรม

ตัวอย่างโคลงกำสรวล

- การพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รัก

รฤกซู่แก้วเกื้อน

ใจตาย และแม่

รยมร่างเปนนั่นลอย

น่าน้อง

เลือดตายยิ่งฝนราย

ราย่าน

อกพีพั้นฟ้าร้อง

รยกศรี ฯ

- **ถอดคำประพันธ์**

- การพรรณนาความรักความคิดถึงนางอันเป็นที่รักของกวี ซึ่งกวีมีความทุกข์มากจนไม่รู้สึกตัวตนว่าเป็นอย่างไร
- เฝ้าแต่ร้องไห้จนน้ำตาตกเป็นเลือดที่หลังมาดั่งเม็ดฝน
- และเสียงร้องคร่ำครวญถึงนางในอกก็ดังกว่าฟ้าร้องเสียอีก

ตัวอย่างโคลงกำสรวล

- การใช้กลวิธีที่นำชื่อสถานที่ที่ผ่านมาช่วยในการพรรณนาความรัก

พระไต่บ่าราศแก้ว

กูมา

มาย่านขวางขวางกาย

ดั่งงนี้

จากมาเลือดตาตก

เตมย่าน

เตมย่านบรู๊ก็

ถั่งงแถม ๗

ก็ = เวลาที่ล่วงไปหยก ๆ ถั่ง = ไหลลงพลั๊ก ๆ

- เมื่อเปรียบเทียบโคลงกำสรวล กับนิราศรุ่นหลังจะเห็นภาพของการนำโคลงกำสรวลมาเป็นครูของกวีรุ่นเดียวกันหรือกวีรุ่นหลัง

(โคลงกำสรวล)

จารย์มให้ชูพราก

กรรมแบ่งเอาออกมา

เวรานูเวรของ

ผิดชอบใช้นี้หน้า

กนนเพรง ก่อนฤ

ด่งงนี้

พระบอก บารา

คู่สอองต้

(โคลงทวาทศมาส)

เพลงเราเคยพรากเนื้อ

ริบราชเอาของขัง

มาทันปลิดสายใจ

มานิรารสให้

นกโกลด คู่ๆ

คั่งไว้

เจียรจาก เรียมนา

ห่างโกลด ฯ

(นิราศนรินทร์) ซึ่งเป็นวรรณคดีในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

รอยบุญเราพร้อมพ้อง

พบกัน

บาปแบ่งสองทำทัณฑ์

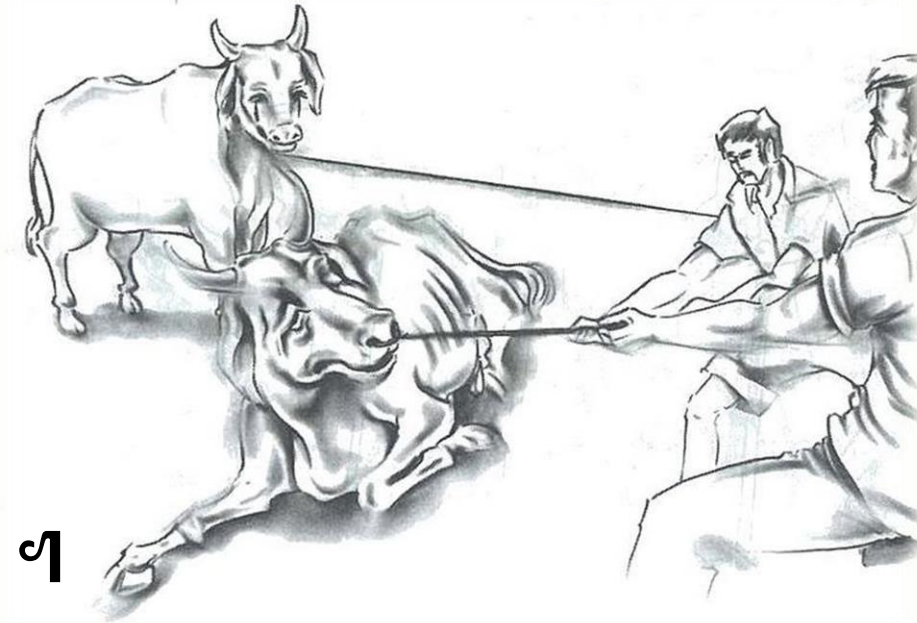
เท่าสร้าง

เพรงพราดสัตว์จำฝั้น

พลัดคู่ เขาฤา

บุญร่วมบาปจำร้าง

นุชร้างเริ่มไถล ฯ

- โคลงต่อจากนี้ก็วีรুনหลังก็นำแนวคิดของ **โคลงกำสรวล** มา

โฉมแม่จักฝากฟ้า

อินทร์ท่านเทอกโฉมเอา

โฉมแม่จักฝากดิน

ดินฤฯขัดเจ้าหล้า

โฉมแม่ฝากน่านน้ำ

เยียนาคเซยซอก

โฉมแม่รำพึงจบ

โฉมแม่ใครสงวนได้

เกรงอินทร์ หยอกนา

สู่ฟ้า

ดินท่าน แล้วเฮ

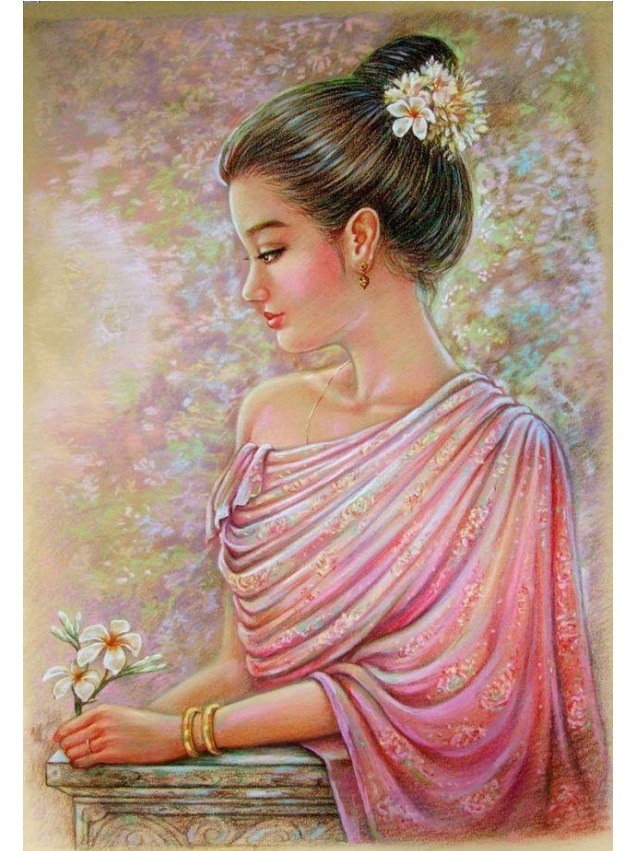
สู่สรวงส์

อรณพ แลฤฯ

ฟ้าใหม่

จอมสวาท กุเอย

เท่าเจ้าสงวนเอง

- **ในนิราศนรินทร์**เขียนว่า

ไอศรีเสาวลักษณ์ล้ำ

แด่โลม โลกเอย

แม้ว่ามีกิ่งโพยม

ยื่นหล้า

แขวนขวัญนุชชูโฉม

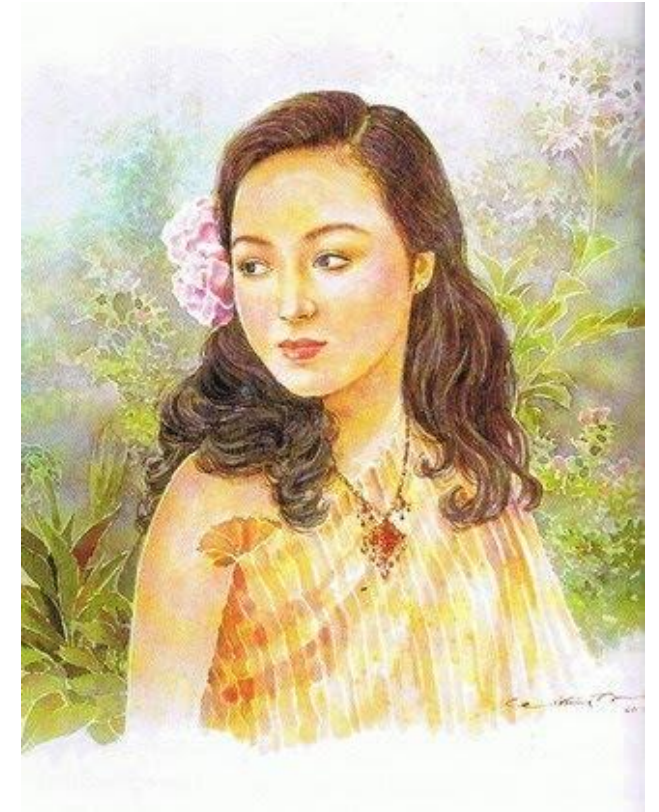
แมกเมฆ ไร่แม่

กีดบ่มีกิ่งฟ้า

ฝากน้องนางเดียว

- **ถอดคำประพันธ์**

นายนรินทร์ ไม่อยากให้นางที่รักอยู่บนพื้นดินเลย (ในขณะที่ตัวจากไป)
เพราะนางนั้นงามเป็นขวัญตาของโลก จึงคิดจะเอานางไปแขวนไว้เสียในท้องฟ้า
แต่ฟ้าก็ไม่มีกิ่งโพยม หรือกิ่งฟ้าที่เหมาะสม จึงคิดไปไม่สำเร็จ

โฉมควรจักฝากฟ้า

ฤาดิน ดีฤา

เกรงเทพให้ธรณินทร์

ลอบกล้า

ฝากลมเลื่อนโฉมบิน

บนเล่า นะแม่

ลมจะชายชักช้า

ชอกเนื้อเรียมสงวน

ฝากอุมาสมรแม่แล้

ลักขมี เล่านา

****อุมา = ซายาของพระอิศวร**

ทราบสยมภูวจักรี

เกลือกไถล

ลักขมี = ซายาของพระนารายณ์

เรียมคิดจบจนตรี

โลกล่วง แล้วแม่

สยมภู = พระอิศวร

โฉมฝากใจแม่ได้

ยิ่งด้วยใครครอง ฯ

จักรี = ผู้มีจักร คือพระนารายณ์

ตัวอย่างโคลงกำสรวล

- ในตอนจบของ **โคลงกำสรวล** จะเป็น โคลงสั่งนาง อันเป็นแบบอย่างของ โคลงสมัยหลังเช่นกัน

สารนี้ मुखแนบไว้

อย่าแม่อย่าควรเอา

ยามนอนนาฏเอานอน

คืนคำอย่าได้เว้น

ในหมอน

อ่านเหล่าน

เป็นเพื่อน

ว่างใด

- ใน **นิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย** ของพระยาตรัง (สมัยรัชกาลที่ 1) ก็มีแนวเดียวกันคือ

สารนี้สายสวัสดิ์เจ้า จงสงวนไว้แม่

แทนพี่แทนถนอมองค์

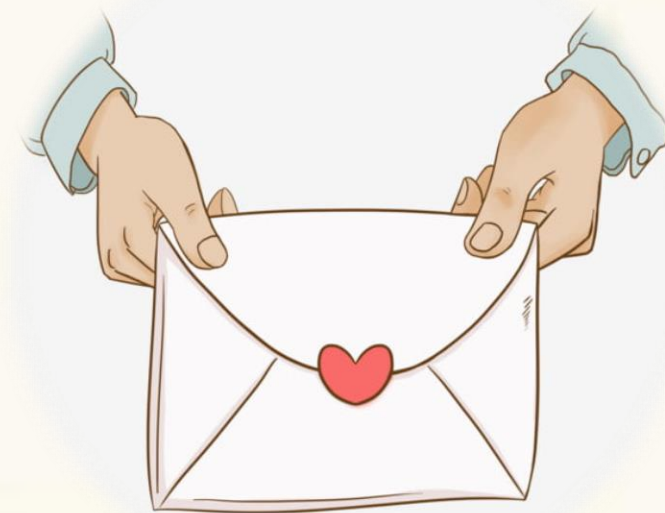
แอบพร้อม

ไปควรแม่อย่าควร

คำพี่ แพร่งเลย

เข้าคำเพื่อนห้องน้อง

ณ ศรี ฯ

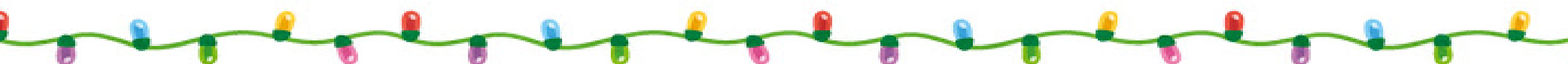
คุณค่าของโคลงกำสรวล

- ในด้านอักษรศาสตร์

มีการใช้ถ้อยคำสำนวนคมคาย สำนวนที่ใช้สร้างอารมณ์สะท้อนใจได้อย่างลึกซึ้ง เป็นต้นแบบให้กับนิราศรุ่นหลัง

- ในด้านพระพุทธศาสนา

ได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งใหญ่
สิ่งก่อสร้างในทางพระพุทธศาสนางดงาม สว่างตระการตา

โคลงทวาทศมาส

- โคลงทวาทศมาส แปลว่า โคลง 12 เดือน เพราะว่าโคลงนี้เป็นการเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนทั้ง 12 เดือน มาประพันธ์
- **ผู้แต่ง:** ผู้แต่งโคลงนี้
บ้างก็ว่ามีผู้แต่ง 3 คน เพื่อถวายสมเด็จพระยุพราช
 - ขุนพรหมมนตรี
 - ขุนศรีกวีราช
 - ขุนสารประเสริฐ

บ้างก็ว่าพระเยวราชเป็นผู้ทรงนิพนธ์ โดยมี

- ขุนพรหมมนตรี
- ขุนศรีกวีราช
- ขุนสารประเสริฐ

เป็นผู้ช่วยแก้เกลตาสำนวน

- ส่วนสมัยที่แต่งอาจจะเป็น
 - สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 - สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โคลงทวาทศมาส

ทำนองแต่ง: แต่งเป็น โคลงคั่นวิวิธมาลี 259 บท ส่วนบทสุดท้ายที่ 260 เป็น
ร่ายสุภาพสั้นๆ

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: แต่งเพราะความมุ่งหมาย 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อแสดงความสามารถในเชิงกวีของตน
- 2) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ตามธรรมเนียมการเขียน

เนื้อหา:

- เริ่มต้นด้วยการกล่าวสดุดีพระพรหม พระนารายณ์ พระศิวะ และเทพยดา
- กล่าวถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นการแสดงความเทิดทูน

พระพุทธศาสนา ต่อไปเป็นการสรรเสริญพระมหากษัตริย์

- ชมความงามของหญิงคนรัก เปรียบความรักของตนกับบุคคลในวรรณคดี
อย่างพระราม พระอนิรุทธ และพระสมุทรรโฆษ เป็นต้น แล้วแสดงความน้อยใจที่
พระเอกนางเอกในวรรณคดีเหล่านั้นได้ไปอยู่ร่วมกัน ส่วนตัวเองรู้สึกอาลัยอาวรณ์
ที่ต้องจากนาง

- ตัวอย่าง

ปางบุตรนาคเรศไต้

จาก**สีดา**เคียวลี

ยังกินคู่เสาวคนธ์

ฤาอนุชน้องแคล้ว

ศรี**อนิรุทธ**ราศร้าง

ศรี**อุษา**เจียรไคด

เทวานราจร

ยังพรำน้ำวน้องแก้ว

ทศรถ

ลาศแล้ว

ยุพราช

คลาศไคด ฯ

แรมสมร

คลาศแคล้ว

จำจาก

คอบกิน

- ตัวอย่าง

สมุทรโฆษเรศร้าง

ทุมตีดาตฝืน

ปางเจ็บช้ำใจถวิล

ยังพรำน้ำว่น้องหน้า

พระศรีเสาวเลขสร้อย

จาก**มโนห์**ราเคียง

ยังเสด็จสู่ไพรสณฑ์

ตั้งเวชนงค์นุชคถ้อง

แรมพิน

ไฝเต้า

ลิวโลด

ร่วมเรียง ฯ

สุชน

คิคน้อง

ตั้งวาส

เคลื่อนองค์

ช้ำใจ = คิดเป็นทุกข์, วิตก

เนื้อหา:

- รำพันถึงเหตุการณ์ ลมฟ้าอากาศในรอบเดือนหนึ่งๆ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนห้า จนถึงเดือนสี่ว่าไปจนครบ 12 เดือน พรรณนาผสานกับความรัก
- มีการพูดถึงงานเทศกาลงานพิธีต่าง ๆ ที่มีในแต่ละเดือน
- ตอนสุดท้ายเป็นการถามข่าวคราวของนางจากปี เดือน วัน ยาม แล้วขอพรจาก เทพยาคาขอให้ได้พบนางอันเป็นที่รัก
- จบลงด้วยการสรรเสริญพระบารมีของพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งเหนือสิ่งอื่นใด แล้วก็บอกชื่อคนแต่ง

ตัวอย่างโคลงทวาทศมาส

- เดือนห้า

ฤดูเดือนเจตร้อน

ทรวงธร

ทุกยามไทรดวง

ด้วนน้อง

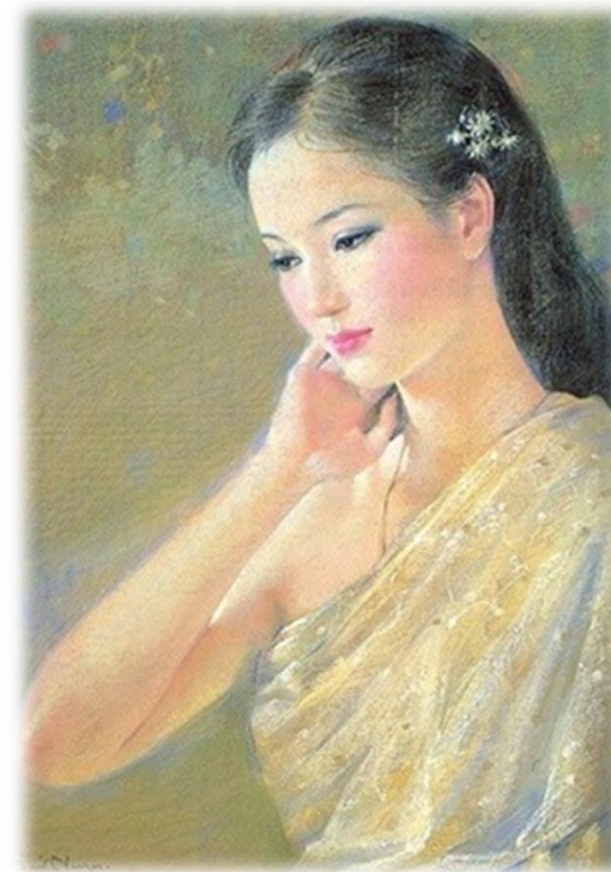
จ่าระจ่าเราอร

อรนิต หายแม่

อินทรแลพรหมยมบ้อง

ไปคีน ๗

** ไทร = หอม, มีกลิ่นหอมที่ฟุ้งไป

ตัวอย่างโคลงทวาทศมาส

- เดือนหก

เดือนหกเริ่มให้รำ

ฤาวย

ยามย่อมชนบทถือ

ท้องกล้า

ธงวัชโบกโบยปลาย

งอนง่า

คิดว่ากรรวกข์

เล่นตาม

• เดือนอ้าย

ลมพัดเผยอข้าวด้วย

ลมเล่นรับขวัญบิน

เรือมรักร้ายังเลย

สารสั่งว่าวานให้

ว่ารับข้าวแล้วว่า

ลมส่งสายทรวงพา

เรือมฟุ้งข้าวนุชฉงน

ว่าบ่บอกสารหน้าย

ลมเฮย

บ่าไ้

ลาญสวาติ

แม่มา ฯ

บินบน

ว่าหว้าย

ไฉนอยู่

แสบทรวง ฯ

- **ยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์**

บุญญาภิเษกเจ้า

ครองครอบภูดาธาร

จงเป็นปิ่นจักรพรรดิ

ร้อยราชถวาวยกรไหว้

ตราบสิ้นสุริยศฟ้า

ยังพระยศยังสถาน

ตราบเมรุคีรีทลาย

คงคอบบุญท้าวแผ้ว

จอมกษัตริย์

ทั่วไท้

จอมโลก ธรพ้อ

หว่านมาลัย ฯ

ดินหาย ก็ดี

อย่าแคล้ว

ทบท้าว ลงเฮ

แผ่นฟ้าภพไตร

คุณค่าของโคลงทวาทศมาส

- ในด้านอักษรศาสตร์

มีการใช้ถ้อยคำสำนวนพรรณนาถึงความรักอย่างซาบซึ้ง โดยใช้เหตุการณ์ และฤดูกาลที่เกิดขึ้นในเดือนต่างๆมาเปรียบเทียบ

- ในด้านวัฒนธรรมประเพณี

ทำให้รู้ว่าชาวไทยนั้นมีวัฒนธรรมประเพณีหลากหลาย

ลิลิตพระลอ

- ลิลิตพระลอ เป็นยอดวรรณคดีประเภทลิลิต
- เข้าใจกันว่าเป็นเรื่องจริงเล่ากันเรื่อยมาจนกลายเป็นนิยายชื่อดังของท้องถิ่นไทยภาคเหนือ
- สันนิษฐานว่าเมืองสรองอยู่แถว ๆ จังหวัดแพร่ อำเภอร่องขวาง
- ส่วนเมืองสรวง น่าจะอยู่จังหวัดลำปาง ในอำเภอแจ้ห่ม

ลิลิตพระลอ

ผู้แต่ง: ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งในสมัยใด น่าจะแต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือสมเด็จพระนารายณ์ก็ไม่ทราบแน่ชัด

ทำนองแต่ง: แต่งเป็นลิลิตสุภาพ ซึ่งประกอบด้วยร่ายสุภาพ และโคลงสี่สุภาพ อีกทั้งมีบางตอนก็เป็นร่ายโบราณ

วัตถุประสงค์ในการแต่ง: เพื่อให้พระกษัตริย์ทรงอ่านเป็นที่สำราญพระทัย

เนื้อเรื่องลิลิตพระลอ

- เมืองสรวง มีท้าวแมนสรวงเป็นกษัตริย์ พระองค์มีพระนางบุญเหลือเป็นพระมเหสี และมีพระราชโอรส คือ **พระลอ**
- เมืองสรอง มีท้าวพิมพิสาครเป็นกษัตริย์ พระองค์มีพระราชโอรสคือท้าวพิไชยพิษณุกร ท้าวพิไชยพิษณุกรทรงอภิเษกสมรสกับนางคาราวดี และมีพระธิดา 2 พระองค์ คือ **พระเพื่อน และพระแพง**

- ต่อมาท้าวแมนสรวง (เมืองสรวง) ยกทัพไปรบกับท้าวพิมพิสาคร (เมืองสรอง)
- ท้าวพิมพิสาครถูกฟันขาดคอข้างสิ้นพระชนม์ ท้าวพิไชยพิษณุกรจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบิดา
- ส่วนที่เมืองสรวงเมื่อท้าวแมนสรวงเสด็จสวรรคตพระลอกก็เสวยราชสมบัติต่อมา
- พระลอทรงอภิเษกสมรสกับนางลักษณวดี แม้ไม่ระบุพระชนม์ไว้ชัดเจน แต่อนุมานได้ว่าพระลอคงจะมีพระชนมายุมากกว่าพระเพื่อน และพระแพงไม่น้อย

ปฐมเหตุของความรักระหว่าง 2 เมือง

- ความหล่อ หรือความงดงามของพระลอนัน เป็นที่กล่าวขวัญชื่นชมทั่วโลก และในสวรรค์ชั้นฟ้า งดงามกว่ากษัตริย์พระองค์ใด ๆ ในโลก
- ความงามเพียงนี้น่าจะมีใช้เป็นเพียงความหล่อเหลาของมนุษย์ธรรมดา ชะรอยจะเป็นพระอินทร์ที่เสด็จลงมาจากฟากฟ้าเพื่ออวดให้ชาวโลกได้ชื่นชม

ตัวอย่างชมโฉมพระล่อ

รอยรูปอินทรหยาตฟ้า

แหล่งให้คนชม แลฤฯ ฯ

พระองค์กลมกล้องแกลิ่ง

ถ้วนแห่งเจ้ากูงาม บารนี้ ฯ

โฉมผจญสามแผ่นแพ้

รูปต้องติดใจ บารนี้ ฯ

ภาขจรในแหล่งหล้า

เล่าถ้วนขอโฉม ท่านแล ฯ

มาอ่าองค์ในหล้า

เอว่อนอรอรร์แถ้ง

งามเลิศงามถ้วนแล้

ทุกท้าวคนเทียวค้ำ

ปฐมเหตุของความรักระหว่าง 2 เมือง

- พระเพื่อน และพระแพง ได้ยินกิตติศัพท์ความงามของพระลอ เพราะพ่อค้าที่เคยไปค้าขายยังเมืองสรวงต่างนำเรื่องของพระลอไปอวดกันทุกเมือง
- ทั้งสองพระองค์จึงทรงตำหนิพี่เลี้ยง (นางริน และนางโรย) ว่าไปหลับไหลอยู่ที่ไหนจึงไม่ได้ข่าวเล่าลือดังกล่าว และนี่คือต้นเหตุอันเป็นที่มาของ “วรรณทอง” ที่นักเรียนไทยต่างก็ได้อ่านมาตั้งแต่เด็ก ๆ

วรรณคดีทอง

“เสียงกาเสียงเล่าอ้าง
เสียงย่อมยอศใคร
สองเขือพี่หลับไหล
สองพี่คิดเองอ้า

อันใด พี่เอย
ท้าวหล้า
ลืมนั่น ฤาพี่
อย่าได้ถามเผื่อฯ”

ความต้องการของพระเพื่อน และพระแพง

- พระเพื่อน พระแพงต้องการพบปะชายหนุ่มรูปงามอย่างพระลอ แต่ความต้องการนี้อาจจะขัดกับจารีตประเพณี ดังความว่า

ความคิดผิดรีตได้

หญิงสื่อชักชวนชาย

เจ็บเพื่อว่าแหงนตาย

เพื่อหากรักท้าวท้าว

ความอาย พี่เอย

สู้หย้า

ดีกว่า ไส้หนา

ไปรู้จักเผื่อฯ

- พระเพื่อน พระแพง ตระหนักดีว่าเป็นเรื่อง “ผิดจารีต” ที่ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายสื่อสารชักชวนชายให้มาหา ทั้งสองพระองค์จึงมีความทุกข์เปรียบดั่งว่าตายเสียดีกว่า
- พี่เลี้ยงทั้งสองจึงรับอาสาที่จะหาหม่อมทำเสน่ห์ให้พระลอหลงมาหาพระธิดาให้ได้
- พระธิดาชอบใจ แต่ภายนอกทำเป็นห้ามปราม
- ส่วนนางพี่เลี้ยงทั้งสองก็รู้ใจพระธิดาว่าใจชอบแต่ปากว่าไม่ชอบ และว่าถ้ามีความผิดใด ๆ เกิดขึ้นก็จะรับว่าเป็นของนางพี่เลี้ยงเอง

วิธีชักนำพระล่อ

- ขั้นตอนแรกในการที่จะชักนำให้พระล่อไปหาพระธิดาทั้งสอง คือนางพี่เลี้ยงใช้ให้คนสนิทของตนปลอมตัวเป็นพ่อค้าไปค้าขายยังเมืองสรวง และขบชอสรรเสริญความงามของพระธิดา ตอนหนึ่งของคำเียนยกกล่าวว่

หมื่นขุนถ้วนหน้าล้ำ

หัวเมือง ก็ดี

อย่าใคร่อย่าคิดเคือง

สวาทใหม่

สมภารสั่งสองเรื่อง

สองรุ่ง มานา

สองราชควรท้าวไท

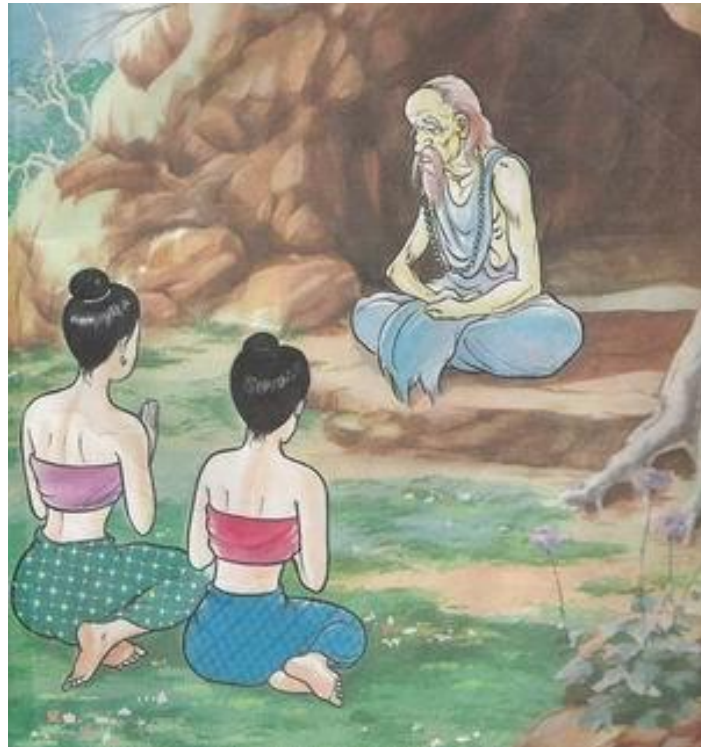
ธิดาผู้มีบุญฯ

- บรรดาเจ้าเมืองทั้งหมื่นอย่าได้คิดหมายปองพระธิดาให้ใจหมองไหม้ไปเปล่า ๆ เพราะบุญบารมีที่พระธิดาได้สั่งสมมานั้น ทำให้พระธิดาทั้งสองงามเลิศเช่นนี้ และพระองค์ก็คู่ควรแก่เฉพาะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และมีบุญญาธิการเท่านั้น
- เมื่อข่าวดังกล่าวได้ยินไปถึงพระลอ พระองค์จึงทรงเลี้ยงดูคนขับชอ
- คนขับชอก็นำเอาความพึงพอใจของพระลอต่อพระธิดากลับไปแจ้งให้นางริน และนางโรย

- นางรีน นางโรย นำพระธิดาไปประกอบพิธีเรียกขวัญและรับขวัญในเขาปู่เจ้าสมิงพราย
- นางพี่เลี้ยงเชิญปู่เจ้าสมิงพรายพร้อมรับปากจะถวายเงินทองมากมายเมื่องานเสร็จ

“เชิญช่วยการดูแลเงินแลทอง กองแก้ว อเนกข้าขอถวายฯ”

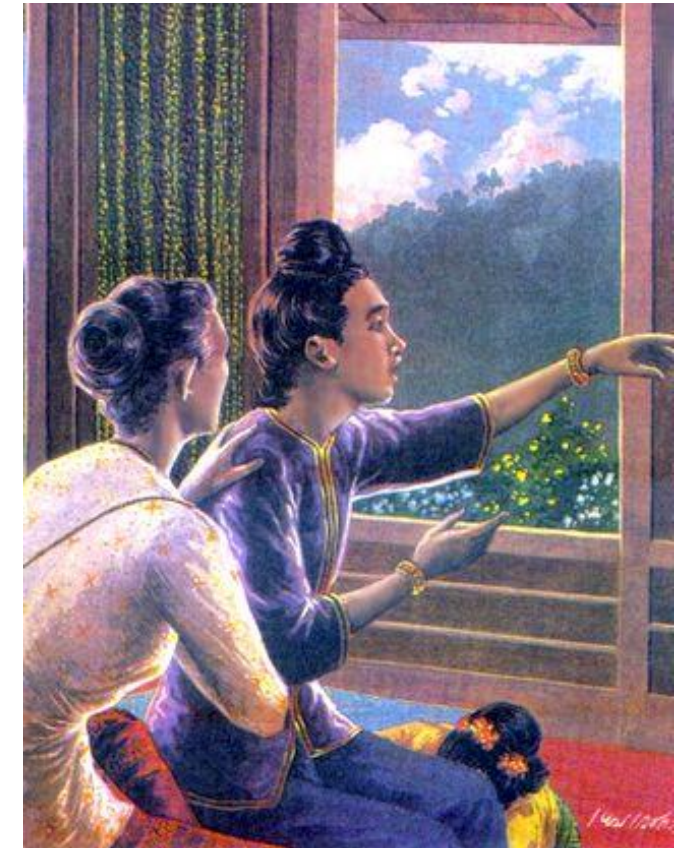
- ปู่เจ้าสมิงพราย รับปากจะช่วยเหลือพระธิดา เพราะเห็นด้วยญาณว่า
“ผลกรรมที่บุคคลทั้งสามได้ประกอบไว้ในอดีตแบบขาด ๆ เกิน ๆ จะทำให้
ต้องตายโดยเร็วตามผลของกรรมที่ประกอบไว้ ไม่ว่าปู่เจ้าสมิงพรายจะช่วยหรือ
ไม่ช่วยก็ตาม”
- และไม่ให้อาเรื่อของสินจ้างรางวัลมาเป็นเครื่องล่อ ขอให้พระธิดามีแต่
“ความภักดี” ต่อปู่เจ้าฯ ก็เพียงพอ

วิธีชักนำพระล่อ

- ปู่เจ้าสมิงพรายชักนำพระล่อครั้งแรกด้วยการ**ใช้ลูกกลม** (สานขึ้นจากไม้ไผ่) เขียนรูปพระล่อขนาดข้างด้วยรูปพระเพื่อนพระแพง และเขียนยันต์ตามขอบลูกกลม
- ใช้เวทมนตร์คีคนิ้วให้ต้นยางที่มีขนาด 7 คน โอบให้น້อมยอดลงมาจรดดิน
- ปู่เจ้าฯ เอาลูกกลมผูกปลายยอดยาง จากนั้นปู่เจ้าฯ สั่งให้ต้นยางยื่นยอดคีตลูกกลมไปหาพระล่อ ส่งผลให้ใจของพระล่อปั่นป่วนคัง โคนลมพัดให้หมุนคว้าง

วิธีชักนำพระล่อ

- ปู่เจ้าฯ **เอารงสามชายที่ลงยันต์** และเขียนรูปทั้ง 3 พระองค์ติดยอดต้นตะเคียนขนาด 9 คน โอบ ดัดไปหาพระล่อเป็นครั้งที่ 2 พระล่อกลุ่มคลั่งหนักกว่าคราวก่อน
- หมอแก้เสน่ห์ห้ชุดเดิมแก้ไขมิได้ ในที่สุดเมืองสรวงต้องไปเชิญ “**หมอสิทธิไชย**” ซึ่งเป็นหมอที่เก่งที่สุดของเมืองสรวง ให้ช่วยแก้ไขเสน่ห์ให้แก่พระล่อ
- การแก้ไขของปู่หมอสิทธิไชยประสบความสำเร็จ

- ปู่เจ้าสมิงพรายต้องใช้วิธีที่รุนแรงขึ้น โดย ระดมกองทัพเทวดา (อาร์กซ์) และผีของท่านทั้งหมดเพื่อเข้าทำลายกองทัพอาร์กซ์ และผีของเมืองสรวงที่ปู่หมอสิตธิไชย ระดมมาให้พ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง
- จากนั้นปู่เจ้าสมิงพรายใช้ **“สลาเหิน” (หมากบิน)** ไปจัดการเชิญพระลอไปเมืองสรวงให้จงได้
- เมื่อพระลอต้องเส่น้ำของสลาเหินก็รีบเร้าที่จะไปเมืองสรวง
- ปู่หมอสิตธิไชย กราบทูลพระนางบุญเหลือว่าจนปัญญาต่อให้เทพยดามาห้ามพระลอก็คงไม่สำเร็จ

- พระลอยืนยันว่าหากไปเมืองสรองแล้วต้องตกนรกถึงหมื่นกัลป์ก็จะไป และหากอยู่เมืองสรวงแล้วได้ขึ้นสวรรค์ก็ไม่ขออยู่ ดังความว่า

ผีไปถึงแล้วและ

ถึงกรรม ก็ดี

ตกนรกแสนศัลย์

หมื่นใหม่

เสวยสุข โสคเสวยสวรรค์

เพราะอยู่ ก็ดี

บอยู่เลยลาให้

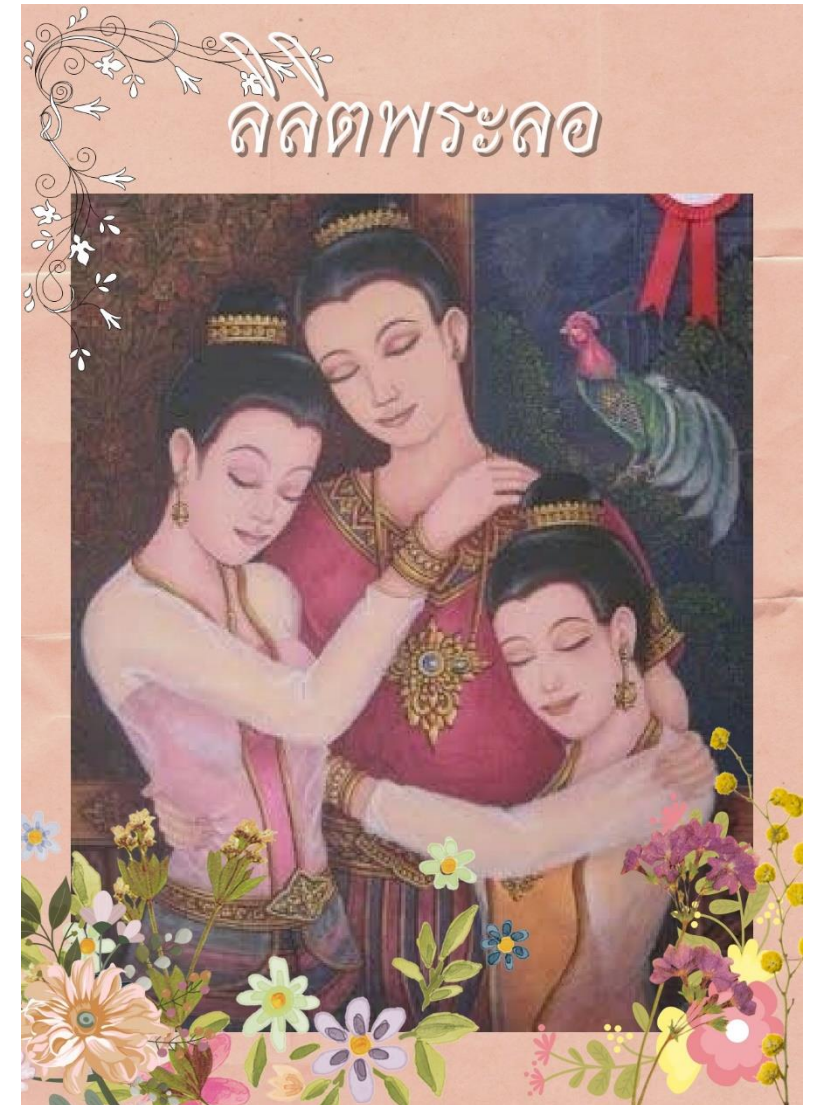
ธราชแล้วจักไป ฯ

- ในที่สุดพระนางบุญเหลือต้องยอมปล่อยให้พระลอไปทั้ง ๆ ที่พระนางก็รู้เท่าทันถึงสาเหตุที่บีบให้พระลอไป และอีกสาเหตุหนึ่งคือ “รอยกรรม” (กรรมที่สืบมาแต่ก่อน) ของพระลอเอง
- พระนางบุญเหลือก็สุดที่จะตัดทานได้ แม้แต่พระนางลักษณวดีผู้เป็นนมเหสีก็ไม่อาจตัดทานได้ ดังความที่พระลอให้เหตุผลที่เป็น “วรรคทอง” ว่า

วรรณทอง

“สิ่งใดในโลกล้วน อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง เทียงแท้
คือเงาติดตัวตรึง ตรึงแน่น อยู่เนา
ตามแต่บาปบุญแล้ ก่อเกิดรักษาฯ”

ชะตากรรมของพระลอ

- เมื่อพระลอเดินทางถึงแม่น้ำกาหลง ซึ่งกั้นชายแดนเมืองสรวงกับเมืองสรอง พระลอก็เสี่ยงน้ำ โดยอธิษฐานว่า
- ถ้าไปแล้วไม่รอดกลับมาขอให้น้ำไหลเวียนวนอยู่ตรงหน้า แต่ถ้ารอดขอให้น้ำในแม่น้ำไหลไปตามปกติ
- ปรากฏว่าสิ้นคำอธิษฐาน **น้ำเวียนวนอยู่ตรงหน้า และมีสีดูขมด้วยเลือด**
- แม้จะเสี่ยงน้ำและได้คำตอบที่เป็นอัปมงคล แต่พระลอก็ยังตัดสินใจดั้นด้นต่อไป

ตัวอย่างตอนพระลอเสียดน้ำ

มาจจะเสียดน้ำ

น้ำซ้อกาหลงไหล

ฝิวจจะคลาไคล

น้ำจุงเวียนวนแม่

ครั้นวางพระโอบฐน้ำ

เห็นแก่ตาแดงกล

หญ่ไทยรทคทน

ถนัดคังไม้ร้อยอ้อม

นองไป ปรีนา

เชียวแท้

บรอด คีนนา

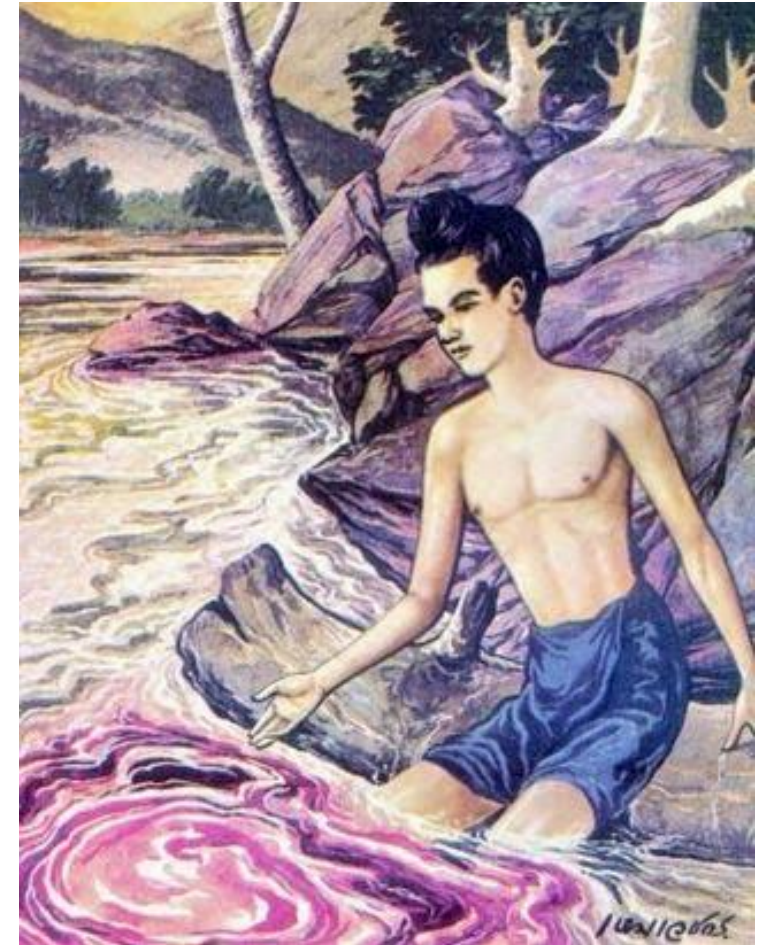
รอดไส้จงไหล ฯ

เวียนวน อยู่นา

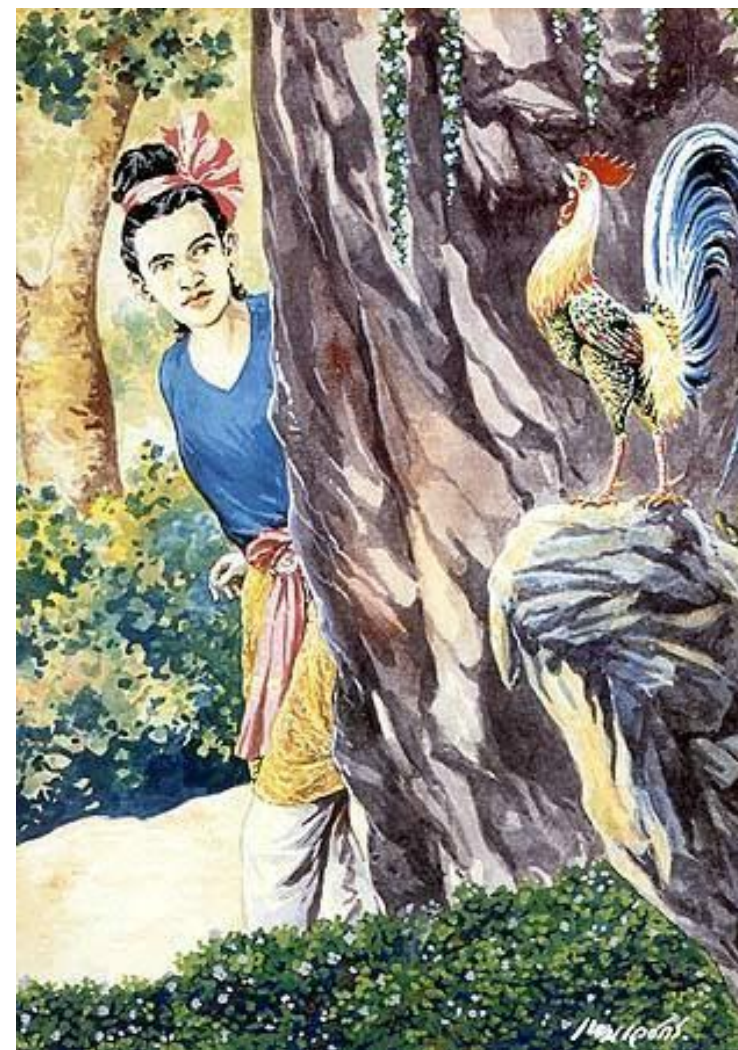
เลียดย้อม

ทุกข์ใหญ่ หลวงนา

เท่าท้าวทับทรวง

- เมื่อได้รับการคะยั้นคะยอจากฝ่ายพระเพื่อนพระแพงซ้ำอีก ปู่เจ้าสุมิงพรายตอบว่า พระลอเดินทางมาถึงฝั่งน้ำกาหลง ในเขตแดนเมืองสรองแล้ว แต่พระลอยังทรงคร่ำครวญอยู่
- ปู่เจ้าสุมิงพรายจึงใช้ไก่ป่าไปล่อให้พระลอเดินทางตาม
ไก่ป่า

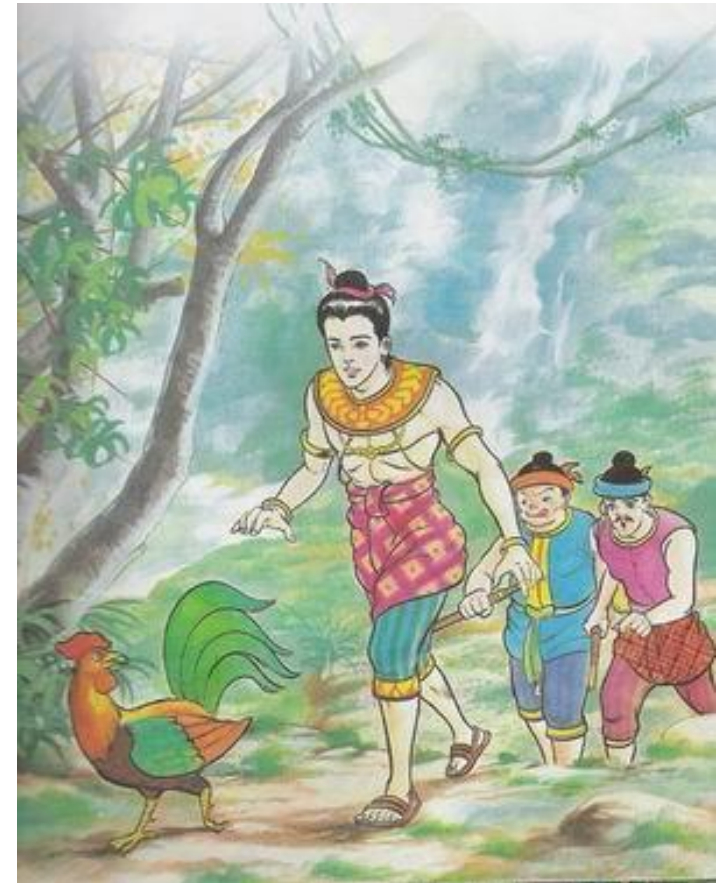

ลักษณะไก่ที่ปู่เจ้าสมิงพรายใส่มนต์เสน่ห์หัวใจ

ปู่กระส้ลถึงไก่ไพรพฤกษ์ ปู่ลาภกไก่ไก้ก็มา บรู้ก็คณากี้หมู่ ปู่เลือกไก่ตัวงาม ทรง
ทรามไวยทรามแรง สร้อยแสงแดงพพราย ขนเขียวลายยับ ปีกสลับเบญจรงค์ เลื่อมลาย
หงส์สีบาท ขอบตาชาดพพริ้ง สิงคั้งหงอนพรายพรรณ ขันขานเสียงเอาใจ เค็ดยองอน
ใสสีระรอง

สองท้าวเทียมนพมาศ เพียงฉลาดทาทรง ปู่ก็ใช้ผีลงแก่ไก่ ไก่แก้วไซ้รับมิกลัว ขุก
ผกหัวองอาจ ผาดผันตีปีกป้อง ร้องเรื้อยเฉื่อยฉลาดฉาน เสียงขันขานแจ้วแจ้ว ปู่ก็สั่งแล้ว
ทุกประการ มินานผาดโผนผยอง ลงโดยคลองบหึ่ง ครั้นถับถึงพระเลื่องลอ ยกคอขัน
ขานร้อง ตีปีกป้องผายผัน ขันเอื้อยเจื้อยใจใจ แล้วไซ้ปีกไซ้หาง โฉมสำอองสำออง

- พระลอเมื่อเห็นไก่อ่ตามไป ไก่ก็หนีห่างเป็นระยะ ๆ และในที่สุดไก่ก็นำพระลอออกจากเขตป่าเข้าสู่เขตหมู่บ้าน และไก่ก็บินหายไป
- จากนั้นพระลอ พระพี่เลี้ยง (นายแก้ว และนายขวัญ) ก็เดินทางเข้าสู่เมืองสรอง
- โดยพระลอปลอมตัวเป็นพราหมณ์ชื่อเจ้าศรีเกศ ส่วนพี่เลี้ยงทั้งสองชื่อราม และรัตน์เป็นพ่อค้า ทั้งสามคั้นคั้นเดินทางจนเข้าไปแฝงตัวอยู่ในอุทยานหลวงของเมืองสรองได้

- พี่เลี้ยงของพระลอ (นายแก้ว และนายขวัญ) กับพี่เลี้ยงของพระเพื่อน และพระแพง (นางริน และนางโรย) ได้พบปะกันก่อนที่อุทยาน ทั้งสองคู่ได้เสพกามกันทั้งในสระบัว และบนบก

สรงสนุกน้ำแล้วกลับ สนุกบก เล่านา

สองร่วมใจกันยก

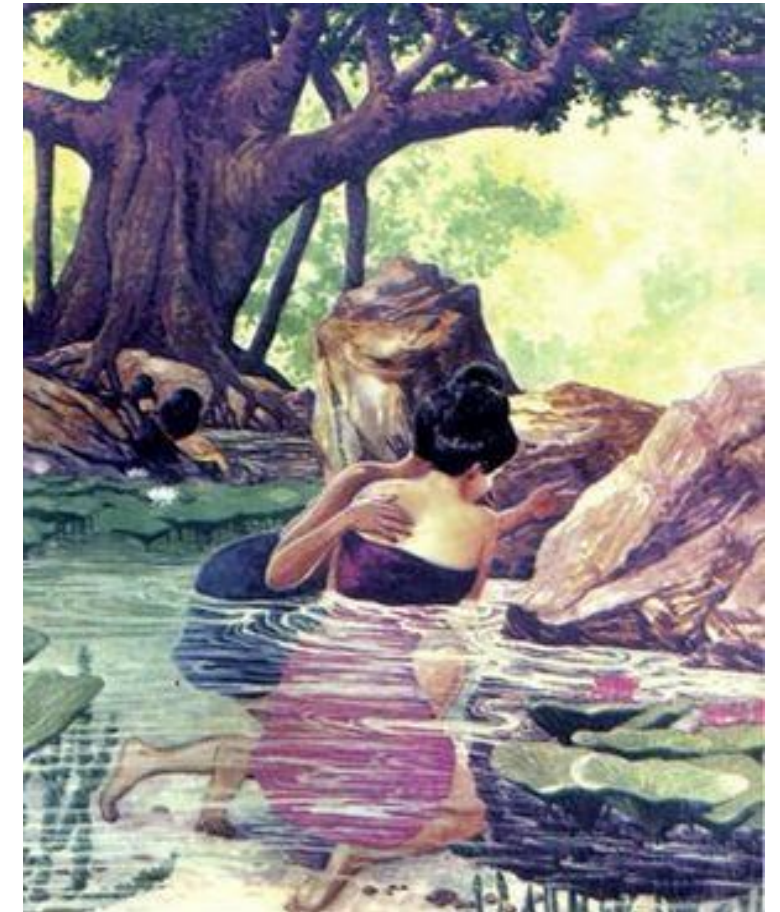
อย่างขิ้น

ขิ้นกลางกอดกับอก

กลางจูบ

สนุกดินฟ้าพื้น

เฟื่องฟุ้งฟองกามฯ

สองนางนำแขกขึ้น

เรือนสงวน

ปิดฟูกปูอาสน์ชวน

ชั้นชู้

สองสมพาสสองสรวล

สองเสพย์

สมพาส = การอยู่ร่วม, การร่วมประเวณี

สองฤดีรสรู้

เล่นพร้อมเพรียงกันฯ

เสร็จสองสมพาสแล้ว

กลกาม

สองอ่อนสองโอนถาม

ชื้อชู้

สองมาแต่ไคนาม

โคบอก ราพ่อ

ให้แก่สองเพื่อรู้

ชื้อรู้เมืองสองฯ”

- หลังจากพระพี่เลี้ยงทั้งสองคู่ได้พบกันแล้ว พี่เลี้ยงก็ดำเนินการให้นายของตนได้พบกันที่อุทยาน ทั้งสามกษัตริย์ได้เล่นกามกริฑากันหลากหลายรูปแบบ
 - ไม่รู้เหนื่อยและไม่มียุค **“ละบองบรรพหลากเหล่น บเหน้อยบได้เว้นเหิมชู้สมสมรฯ”**
 - เปรียบประคองม้าคะนอง **“ดุจอัสดรหันห้ำ แรงเร่งฤทธิกล้า เร่งเร่งฤาเยาว์ฯ”**
 - เปรียบดั่งช้างศึกมัน **“ดุจสารเมามันบ้า งาไล่แทงวงคว่า อยู่เคล้ำคลูกเอาฯ”**
- กามกริฑาตั้งกล่าวก่อให้เกิดแม่บทของ **“บทอัศจรรย์”** ในวรรณคดีไทย

ตัวอย่างบท “อัศจรรย์”

บมลายสมรเร่งเร่ง

สองอ่อนระทวยองค์

ความรักดุจทิพย์สรง

บัคชื่นบัคเสร่าสร้อย

สะเทือนฟ้าฟั่นถัน

ฟั่นแผ่นดินเคยรร

สาครคลื่นอิงอรร

แลทั่วทิศไม้ไหล์

ฤทธิรงค์

ละห้อย

โสรจชื่น

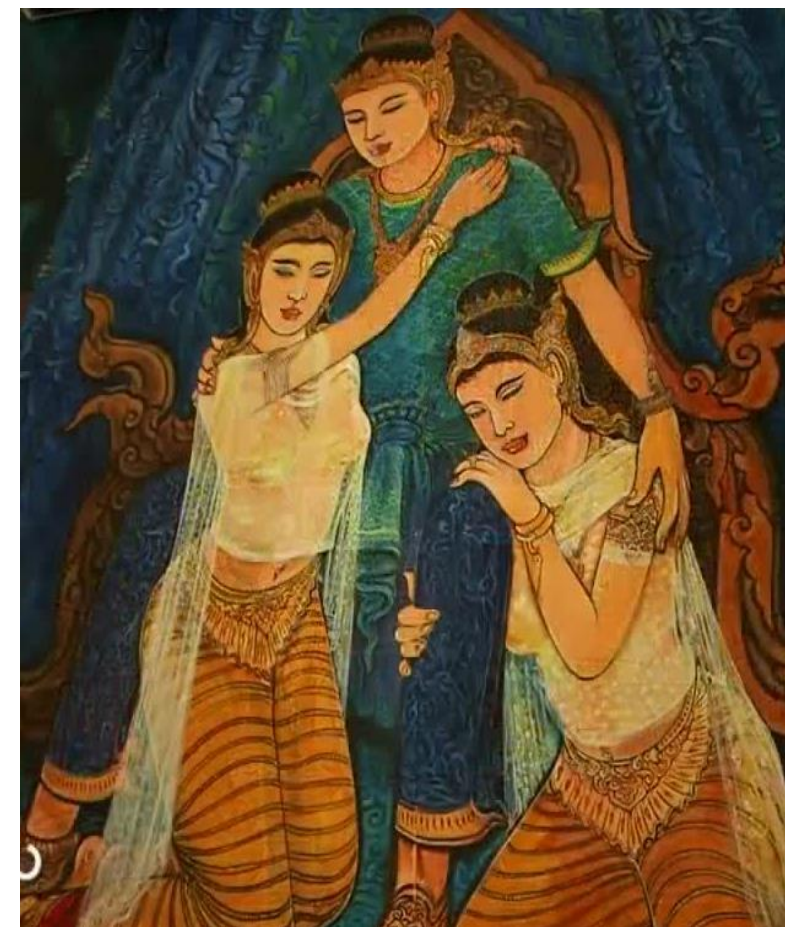
สร้างสร้อยสรคไส ๗

สรวงสวรรค์

หย่อนไต้

ณพเฟื่อง ฟองนา

โยคเยื้องอัศจรรย์ ๗

- พระลอ หลบอยู่ในวังกับพระเพื่อนพระแพงถึงประมาณครึ่งเดือน
- ในที่สุดความก็ล่วงรู้ไปถึงท้าวพิไชยพิษณุกรผู้เป็นพระราชบิดา แต่พระองค์ก็หายโกรธเมื่อเห็นความงามของพระลอ และเห็นชอบที่จะแต่งงานให้กับเจ้าทั้งสามพระองค์ต่อไป
- เจ้าย่า ซึ่งมีใช้พระมารดาของท้าวพิไชยพิษณุกร แต่ท้าวพิมพิสาครพระสวามีถูกสังหาร โดยท้าวแมนทรวงกษัตริย์เมืองสรวง
- เจ้าย่าอ้างราชโองการสั่งทหารไปสังหารพระลอ ทั้งพระเพื่อนพระแพงและพี่เลี้ยงทั้ง 4 (นายแก้ว นายขวัญ นางริน นางโรย) ล้วนยอมตายเคียงข้างพระลอและผู้เป็นนายทั้งหมด จึงทำให้ทั้ง 7 คนเสียชีวิตลง

อุทยานลิลิตพระลอ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

พระเพื่อนพระแพงยอมตายเคียงข้างพระลอ

- ท้าวพิไชยพิษณุกรทรงทราบเรื่องภายหลังจึงทรงสั่งให้ประหารชีวิตทหารทั้งหมดที่ทำให้บุคคลทั้ง 7 ต้องเสียชีวิต
- ส่วนเจ้าย่าผู้บงการนั้นให้แล่นเรือ และฆ่าให้ตายด้วยความทุกข์ทรมาณ
- หลังเสร็จสิ้นการพระเมรุของ 3 กษัตริย์ อัฐิธาตุก็ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน
- ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ในหอพระญาติที่เมืองสรอง อีกส่วนหนึ่งส่งไปยังเมืองสรวงของพระนางบุญเหลือ
- จากนั้นทั้งสองเมืองก็ส่งสารติดต่อกันไปมาด้วยความรักอยู่ไม่ขาด

คุณค่าของถิลิตพระลอ

1. ในด้านอักษรศาสตร์ นับเป็นวรรณคดีที่ใช้ถ้อยคำได้อย่างไพเราะ ปลูก
อารมณ์ร่วมได้ทุกอารมณ์ เป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลด้านการแต่งโคลงสี่สุภาพมาก
เช่น บทเสียดลิอเล่าที่ว่า

“เสียดลิอเสียดลิออ้าง	อันใด พี่เอย
เสียดยอมยอยศใคร	ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับไหล	ลืมตื่น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเฝ้า”

คุณค่าของถิลิตพระลอ

1. ในด้านอักษรศาสตร์ มีการเล่นคำเพื่อความไพเราะ เช่น

ลางลึงลึงลอดไม้

ลางลึง

แลลูลึงลงชิง

ลูลไม้

ลึงลมไถ่ลมตึง

ลึงโลดหนึนา

แลลูลึงลางไห้

ลอดเลี้ยวลางลึง

คุณค่าของถิลิตพระลอ

1. ในด้านอักษรศาสตร์ บางโคลงมีการซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำความรู้สึกสะเทือนใจของตัวละคร เช่น ตอนพระลอจะจากเมืองแล้วนึกถึงความรู้สึกของมารดา

เจ็บรัก**เจ็บ**จากซ้ำ

เจ็บเยี่ยว ยากนา

เจ็บใคร่คืนหลังเหลียว

สู่หย้าว

เจ็บเพราะลูกมาเดี้ยว

แดนท่าน

เจ็บเร่ง**เจ็บ**องค์ท้าว

ธิดาชร้อนใจถึง ลูกฤา ๆ

คุณค่าของลิลิตพระลอ

1. ในด้านอักษรศาสตร์ โวหารเปรียบเทียบลึกลับซึ่ง เช่น ตอนที่พระลอจะจากเมืองทำให้คนเมืองสรวงต่างร้องไห้คร่ำครวญ

เสียง โห่เสียงให้มี

เรือนหลวง

ขุนหมื่นมนตรีปวง

ป่วยช้า

เรือนราษฎรรำดีทรวง

ทุกข์ทั่ว กันนา

เมืองจะเย็นเป็นน้ำ

ย่อมน้ำตาครวญ ฯ

คุณค่าของลิลิตพระลอ

2. ในด้านพระศาสนา ได้ให้แง่คิดทางศาสนา อย่างเช่น ความไม่เที่ยงแท้
แน่นอนของชีวิต ดังบทที่ว่า

สิ่งใดในโลกล้วน

อนิจจัง

คนแต่บาปบุญยัง

เที่ยงแท้

คือเงาติดตัวตรึง

ตรึงแน่นอยู่นา

ตามแต่บุญบาปแล้

ก่อเกื้อรักษา

คุณค่าของถิธิตพระลล

- หรือบทที่วากฎแห่งกรรม

ถึงกรรมจ้กอยู่ได้ ันใด พระเอย

กรรมบ่มีมีใคร ฆ่าเข้า

กุศลส่งสนองไป ถึงที่ สุขนา

บาปส่งจำตกซ้ำ ช่วยได้ันใด